David K. Wyatt

แก้คำผิด

คำว่า "หม่อมราชวงศ์หญิงเปลี่ยน ปาลกวงศ์" ในหน้า (๗) บันทัดที่ ๔—๕ แก้เป็น "หม่อมราชวงศ์หญิงเปลี่ยน มนตริกุล"

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๔

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง

ณสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗

หม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง

คำชี้แจง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงรับฉันทะเจ้าภาพงานศพหม่อมเจ้าเปล่ง ชมแสง ในอันจะหาหนังสือพิมพ์แจกเวลาพระราชทานเพลิงศพ ดังคำนำที่สมเด็จ ฯ พระองค์นั้นได้ทรงพระนิพนธ์อันได้พิมพ์ไว้ต่อคำชี้แจงนี้ หอสมุดแห่งชาติได้จัดหนังสือพระราชกิจรายวันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวาย

หนังสือพระราชกิจรายวันนี้ เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหอพระสมุดหลวง มาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร อันเปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรในบัดนี้ หนังสือพระราชกิจรายวันนี้ ต้นฉะบับเป็นอักษรพิมพ์ดีดมี ๑๐ ปี ตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) แต่ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ ไปปีหนึ่ง รวมเป็นหนังสือ ๑๐ เล่มด้วยกัน ปรากฎในบานแผนกบางเล่มว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระราชกิจรายวันเหล่านี้ที่เป็นพระราชนิพนธ์โดยไม่ต้องสงสัยมีในเล่มแรก ๒๕๕ หน้า ต่อนั้นไปเห็นจะเป็นผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์เช่น "เสด็จออกขุนนาง" หรือ "เสด็จประพาส" เป็นต้น แต่สังเกตดูสำนวนที่จดก็เข้าใจว่ายังเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณหรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เป็นต้นว่าตรัสเล่าว่า "วันนี้ออกขุนนางมีคนนั้นคนนี้มาหา" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "วันนี้เสด็จออกขุนนาง มีคนนั้นคนนี้มาเฝ้า" ที่สังเกตว่ายังเป็นพระราชนิพนธ์

อยู่นั้น ด้วยยังมีคำห้วน ๆ อย่างที่เคยตรัสอยู่เรื่อย ๆ ไป เป็นต้นว่า "จิตรเจริญ" (ซึ่งเป็นพระนามเดิมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์) และ "อะค้ววรรณ" (ซึ่งเป็นพระนามเดิมของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์) พระองค์ก่อนไม่มีคำว่า "พระองค์เจ้า" พระองค์หลังมีแต่ครึ่ง คือ "องค์" ดังนี้ เห็นได้ว่าตรัสสั่งให้จด คุณค่าของหนังสือเรื่องนี้เป็นอย่างไร ถ้าอ่านไปแต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นความไม่ติดต่อและไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะวันหนึ่ง ๆ มีมากเรื่อง มีต้นไม่มีปลาย มีปลายไม่มีต้น อะไรต่ออะไรเหล่านี้ ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วันจึงค่อย ๆ มีเรื่องราวติดต่อกันขึ้นบ้าง ข้อนี้ไม่สำคัญเท่าใดนัก ข้อสำคัญมีอยู่ว่า พระราชกิจรายวันวันละเล็กละน้อยนี้แหละเป็นต้นเหตุให้รู้ว่าเรื่องใหญ่ ๆ เช่นออกพระราชบัญญัติกฎหมาย หรือราชการแผ่นดินต่าง ๆ อันปรากฏอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น มูลเหตุเกิดขึ้นอย่างไร คุณค่าที่ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ที่บางปีไม่ได้ออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่รู้ว่าในปีที่ไม่ออกนั้นมีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสือราชการตามกระทรวงต่าง ๆ ก็จะต้องขยันไหว่ขวนขวายด้วยความลำบากยากยิ่งและอาจไม่ได้เรื่องราวตลอด ก็ยังพอจะหาหลักฐานในหนังสือนี้ได้มาก นักประวัติศาสตร์จะเห็นคุณค่าแห่งหนังสือนี้ถ่องแท้เมื่อเขียนพงศาวดารของประเทศสยามยุคนี้ หนังสือเรื่องนี้หอสมุดแห่งชาติได้จัดให้พิมพ์ไว้ ๓ ภาคแล้ว ภาคนี้เป็นภาคที่ ๔ ถ้ามีโอกาสก็จะให้พิมพ์ต่อไปจนหมด

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

วันที่ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

คำนำ

หม่อมราชวงศ์ ประพันธ์พงศ์ บุตรีหม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง ขอให้ข้าพเจ้าช่วยหาเรื่องอันควรแก่ที่จะพิมพ์หนังสือแจก ในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าเปล่งผู้บิดา และแสดงความประสงค์ต่อไปว่า ถ้าได้เรื่องที่เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๕ แล้วจะพอใจมาก เหตุด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นทรงพระคุณอยู่เหนือเกล้า ฯ ได้ทรงชุบเลี้ยงหม่อมเจ้าเปล่งผู้บิดามาแต่เด็ก จะได้เป็นการอันได้สนองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ โดยทางได้เผยแผ่พระราชนิพนธ์อันเป็นสารประโยชน์ ให้แพร่หลายไปในหมู่สาธุชน กับทั้งได้เป็นการสนองคุณบิดา โดยว่าหนังสือนั้นจะได้เป็นอนุสสรณดำรงอยู่ชั่วกาลนาน คำขออันนี้เป็นบังคับอยู่ในตัวให้ข้าพเจ้าต้องรับช่วย เพราะเหตุว่าหม่อมเจ้าเปล่งเป็นผู้ที่ทำคุณไว้แก่ข้าพเจ้ามากนัก ได้ช่วยรักษาพยาบาลในเมื่อมีการป่วยไข้ขึ้นในบ้านข้าพเจ้า นับตั้งแต่มารดาตลอดลงมาถึงตัวข้าพเจ้าและบุตรหลาน ข้าพเจ้าจึงไปหาเจ้าพนักงานหอสมุดสำหรับพระนคร ขอให้เขาช่วยค้นหาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๕ ที่ยังไม่เคยลงพิมพ์และสมควรจะให้พิมพ์ได้ เขาก็รับจะจัดหาให้

หม่อมเจ้าเปล่งเป็นหม่อมเจ้าชั้นใหญ่ ทั้งประพฤติตัวเป็นผู้สงบเสงี่ยม ไม่พอใจจะทำอะไรที่เป็นการผาดโผน เพราะเหตุดังนั้นแหละคงจะมีคนรู้จักท่านน้อย ข้าพเจ้าจึงอยากจะแถลงความเป็นไปของท่านให้ทราบทั่วกัน แต่ข้าพเจ้าก็เป็นเด็กกว่าท่านมาก ไม่สามารถจะรู้ความ

เป็นมาในชั้นต้นของท่านได้ แต่เคราะห์ดี ค้นได้ประวัติของท่าน ซึ่งท่านจดไว้เอง จะจดไว้ทำอะไรไม่ทราบ พิจารณาดูก็รู้สึกเห็นเป็นความลำบากในทางที่จะทำตัวให้เป็นคนดีได้ในสมัยโน้น ต้องใช้ความอุตสาหอดทนมาก สมควรที่จะคัดมาไว้ดูกันเป็นนิทัศนอุทาหรณ์ แต่ท่านเขียนไว้เป็นท่อน ๆ ไม่ติดต่อกัน จำเป็นที่ข้าพเจ้าต้องแต่งประกอบให้เป็นระเบียบดังต่อไปนี้

"หม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง เป็นโอรสองค์เล็กที่สุดในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงสรรพศิลปปรีชา (พระองค์เจ้าชุมแสง) และหม่อมสาคร กำเนิดในรัชกาลที่ ๔ ณวันอังคารเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๒ ที่วังพระบิดาตำบลแพร่งภูธรเดี๋ยวนี้ พอมีชนมายุได้ ๒ ปีกับ ๖ เดือน พระบิดาก็สิ้นพระชนม์ ในขณะนั้นมีหม่อมเจ้าพี่น้องในกรมหมดด้วยกัน ๙ องค์"

"ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานวังนั้นแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศรธำรงศักดิ์ หม่อมเจ้าพี่น้องต้องย้ายไปจากวังเดิม หม่อมเจ้าหญิงรัศมี ชุมแสง เจ้าพี่องค์ใหญ่ จึงพาหม่อมเจ้าเปล่งกับหม่อมมารดาไปตั้งเคหสถานอยู่ใหม่ที่ริมคลองสามเสนฝั่งใต้ ตรงที่เป็นสวนนอกของเจ้าจอมมารดาแส ซึ่งพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าอัพภันตรีปชาประทับอยู่เดี๋ยวนี้"

"ชนมายุหม่อมเจ้าเปล่งเพียงย่างเข้า ๕ ปี หม่อมมารดาก็ถึงแก่กรรม ได้อาศัยความอุปถัมภ์บำรุงของเจ้าพี่หญิงองค์ใหญ่ ทรงเลี้ยงดูและสอนหนังสือ พออ่านออกเขียนได้แล้วท่านจึงส่งไปศึกษาเพิ่มเติม

กับท่านอาจารย์ด้วง ซึ่งอยู่ที่ปากคลองวัดน้อย" เพราะเวลานั้นโรงเรียนยังไม่มี

"ถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๔๑๔ มีชนมายุย่างเข้า ๑๓ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชชกาลที่ ๕ โปรดเกล้า ฯ ให้มีการโสกันต์เจ้านายที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าเปล่งได้เกศากันต์ในคราวนั้นด้วย ได้พระราชทานเงินทำขวัญ ๑๐ ตำลึง และพระราชทานเบี้ยหวัดขึ้นเป็นปีละ ๑๐ ตำลึง (เดิมได้ตำลึง ๑)

"ครั้นถึงวันเสาร์ เดือนญี่ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสอินเดียด้วยเรือชื่อบางกอก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าเปล่งพร้อมด้วยหม่อมเจ้าในกรมอื่นรวม ๑๘ องค์ด้วยกันตามเสด็จไปในเรือพระที่นั่งด้วย เมื่อถึงเมืองสิงคโปร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอัษฎงคตทิศรักษา (ตันกิมเจ๋ง) กงซุลสยามประจำเมืองสิงคโปร์เป็นผู้จัดให้เข้าศึกษาวิชาในโรงเรียนที่นั่น แต่ได้ศึกษาอยู่เพียง ๗ เดือนก็โปรดเกล้า ฯ ให้เรียกกลับ ด้วยในปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ ได้ทรงจัดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ที่โรงทหารมหาดเล็กริมประตูพิมานไชยศรี" ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นที่ทำการกรมพระคลังข้างที่ "สำหรับพระเจ้าน้องยาเธอทรงเล่าเรียน หม่อมเจ้าเปล่งกลับเข้ามาก็โปรดเกล้า ฯ ให้ร่วมเรียนในที่นั้น" เพื่อมิให้ต้องเสียพระราชทรัพย์เป็นสองภาค "เมื่อเป็นเช่นนั้นบ้านอยู่ไกลไม่สดวกแก่การไปมาที่โรงเรียน หม่อมเจ้าหญิงรัศมี เจ้าพี่องค์ใหญ่ จึงพาหม่อมเจ้าเปล่งไปถวายตัวพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช

ฝากให้อยู่ที่วัง จะได้ใกล้โรงเรียนไปมาสดวก ภายหลังโรงเรียนเลิกแล้วก็ยังอยู่ที่วังนั้นต่อไปอีกประมาณ ๓ ปี จึงทูลลากลับไปอยู่กับหม่อมเจ้าหญิงรัศมี เจ้าพี่องค์ใหญ่ ที่บ้านริมคลองสามเสนตามเดิม"

"ถึงปีกุน พ.ศ. ๒๔๑๘ หม่อมเจ้าเปล่งมีชนมายุได้ ๑๗ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ให้หม่อมเจ้าเปล่งเป็นนาคหลวงเข้าบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วไปจำพรรษาอยู่วัดโสมนัสวิหาร บำเพ็ญพรตอยู่ ๔ พรรษา ตราบเท่าถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๒๒ ชนมายุครบอุปสมบท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าสามเณรเปล่งอุปสมบทเป็นภิกษุ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระวันรัตน (ทับ) วัดโสมนัสวิหารเป็นอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (เหมือน) วัดบวรนิเวศ กับพระจันทโคจรคุณ (จันท์) วัดมงกุฎกษัตริยารามเป็นคู่สวด แล้วไปจำพรรษาอยู่ณวัดโสมนัสวิหารตามเดิม"

"ในระหว่างที่อุปสมบทอยู่นั้นก็ได้เล่าเรียนทางพระธรรมวินัย ทั้งได้แบ่งเวลาศึกษาทางวิชาแพทย์บ้าง ด้วยปรารถนาจะดำเนินตามรอยพระบาทพระบิดา" ผู้ทรงรอบรู้ในวิชาแพทย์ได้ทรงรับราชการกำกับกรมหมอนวด สนองพระเดชพระคุณมาในรัชกาลที่ ๔ จนสิ้นพระชนม์ ครั้นหม่อมเจ้าเปล่ง "อุปสมบทเป็นภิกษุอยู่ได้ ๕ พรรษา ก็ลาสิกขาบทกลับไปอยู่ร่วมกับหม่อมเจ้าหญิงรัศมี เจ้าพี่องค์ใหญ่ ที่บ้านริมคลองสามเสนตามเดิม"

พุทธศักราช ๒๔๒๖ เข้าสมัครรับราชการในกรมทหารเกรายที่ล้อมวัง (ซึ่งสืบมาเป็นกรมทหารรักษาวังรักษาพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เดี๋ยวนี้) ได้ตำแหน่งประเดิมเป็นว่าที่นายสิบพยาบาล ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๑๖ บาท เป็นโอกาสที่ได้พากเพียรสนองพระเดชพระคุณไป ในระหว่าง ๑๖ ปี ได้เลื่อนยศเลื่อนเงินเดือนขึ้นทีละชั้น เพียงได้ว่าที่นายร้อยเอกในกองพยาบาล ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๔๘ บาท

“ในพุทธศักราช ๒๔๔๒ ต้องย้ายจากบ้านริมคลองสามเสนฝั่งใต้ไปตั้งเคหสถานอยู่ใหม่ใกล้วัดสุวรรณารามในคลองบางกอกน้อย ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องพระราชประสงค์ที่ดินแถวนั้น เพื่อตัดแบ่งพระราชทานเจ้าจอมมารดาฝ่ายใน โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดซื้อ” แม้ต้องย้ายบ้านไปอยู่ไกลก็มิได้ท้อถอย “ทำราชการต่อมาอีก ๗ ปี ได้เลื่อนชั้นเงินเดือนขึ้นไปถึงได้เดือนละ ๑๔๐ บาท มียศเป็นนายร้อยเอก”

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๔๙ ทางกระทรวงวังนั้นหม่อมเจ้าเจียก พนมวัน อธิบดีกรมหมอหลวง ผู้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงชีพิตักษัยลง ทรงพระปริวิตกถึงผู้จะตั้งพระโอสถถวายต่อไป ไม่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยแก่ผู้ที่มิได้ทรงคุ้นเคย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกหม่อมเจ้าเปล่งจากกรมทหารบก เข้าไปรับราชการในกระทรวงวัง ในตำแหน่งจางวางพระโอสถเครื่องต้นกรมหมอหลวง พระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๒๐๐ บาท พระราชทาน

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันจันทร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๔ โมง นานไป มหาปราสาทเลี้ยงพระถวายโถเข้ายาคู สดัปกรณ์พระบรมอัฐิ ออกขุนนาง ท่านภูธราภัยมาลาขึ้นไปตรวจนาเข้า ตามหัวเมือง กลับเวลาเที่ยง

อาลบาศเตอร์ จดหมายเข้ามาว่าด้วยพระยาภาษพุดโกโรโกเร เรื่องเงินกาพย์ไปอินเดียนั้น ส่งต้นหนังสือ พระยาภาษ เข้ามาด้วย จดหมาย ถึง คุณสุรวงศ์ ว่าด้วยการทำทางโคราช ที่ปรึกษากับ สมเด็จเจ้าพระยาตกลงเป็นให้พระเพ็ชรบุรีเป็นผู้ทำ พระยามหาอำมาตย์เป็นผู้ส่งเสบียงส่งคน ให้คุณสุรวงศ์เป็นผู้กำกับการและอุดหนุนในการที่จะทำทุกสิ่ง ให้ปรึกษาท่านภูธราภัยคิดกะการเสีย จะได้ลงมือทำ

วันอังคาร ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

นายจันสตาย ทหารหน้า ทำเรื่องราวมายื่น ว่าด้วยทรัพย์น้าสาวกมลาศที่พามาแล้ว กมลาศไปบุกรุกเอาตัวที่บ้าน รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วยทำทางโคราช ขอให้สมเด็จเจ้าพระยาเป็นแม่กอง และขออนุญาตให้เจ้าพระยาภูธราภัยและพระยามหาอำมาตย์ ผู้เป็นเจ้าของเมืองด้วย แล้วเขียนหนังสือบอกท่านภูธราภัยให้ปรึกษา คุณสุรวงศ์ด้วยเรื่องทางโคราชฉะบับหนึ่ง กับจดหมายถึงกาพย์บอกด้วยมิสนอกซ์

นายครัวมาขอออกแล้วว่าด้วยเรื่องเงินค้าง ถ้าไม่ได้ไม่ทำครัว กับได้กำชับเงินที่เอาไปแต่ห้างบอเนียวกำปนี จะใช้เงินรายใดรายหนึ่งก็ตามใจให้ใช้แต่เพียง ๒๐๐ ชั่ง แล้วเขียนหนังสือถึงมิสเตอร์อาลบาศเตอร์ด้วยอีกฉะบับหนึ่ง รับใช้เงินรายกาพย์เอาไปแต่ห้างบอเนียวกำปนี พระยาอุทัยธรรมเอาขัดข้องมายื่นว่าด้วยส่งเงินไม่มีราย รายละเอียด พระยามหามนตรีเอาความเรื่องข่าวเจ้านิลลักกระดานบ้านองค์จิตรมาให้ หมื่นสราภัยผู้แทนผู้รับพระบรมราชโองการกับจมื่นวิชิตจดหมายมาว่าด้วยกระราคากับเข้าออฟฟิศเซอร์ที่ให้จีนจิ๋วทำแล้ว พระชลธารเอาหมายประกาศขุดคลองซึ่งไปตีพิมพ์มาให้ดูด้วยพระยาสมุทเอาหนังสือท่านกรมท่าส่งมาเป็นสำเนาหนังสือมิสเตอร์ฟอส ห้างบอเนียวกำปนีว่าด้วยรายเครดิตบิลที่กาพย์เอาไป ขอให้เวอร์แมนต์รับใช้แล้วตอบไปฉะบับหนึ่งให้ยอมรับ หลวงนริศเอาหนังสือท่านกลางฉะบับเล็กมาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเจ้าภาษีรังนกส่งภาษีคืน แล้วมีจีนยื่นเรื่องราวจะขอทำตามเดิม เจ้าภาษีคนใหม่กลับประมูลขึ้นอีก ๔๐ ชั่ง แต่จีนใหม่ประมูลแต่ ๒๐ ชั่ง เธอเห็นว่าถ้าจะให้จีนคนเก่าทำก็เอาเปรียบเจ้าพนักงาน ด้วยภาษีมาส่งคืนแล้ว ถ้าไม่มีใครประมูลแล้วก็ต้องขาด

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระสุจริตว่าด้วยพระพลเอาตราไปว่าจะไปจับผู้ร้ายฆ่าพระแล้วหนีไป เอาคำกักสินความของตัวไปเสียด้วยว่าไปทางเชียงใหม่ พระแรินทรอ่านบอกเมืองภูเก็ตว่าด้วยผู้ร้ายจีนเกิดผิดกัน ๔ วัน เกิดจีนกำเริบจะต้องเลิก ครั้นการเรียบร้อยแล้วจะผูกปี้จีนก็จะได้ความเดือดร้อน กลัวจะเกิดเหตุขึ้นอีก ด้วยพึ่งได้

ลงมือทำการเหมืองใหม่ๆ จึงได้เรียกจีนหัวหน้ามาเปรียบเทียบขอเก็บค่าติดราผ่นพะชดแทนจนครบเงินผูกปีเก่าปีก่อน แต่ค่าติดราที่เกาะหัยละ ๖๐ เหรียญ จะติดราแต่หัยละ ๓๗ เหรียญ จีนหัวหน้าก็ยอม ได้เก็บมาจนถึงเดือน ๙ ทั้งจีนผูกปีเก่าคิดเปนคนได้ ๘๙๖ คน แล้วยื่นงบภาษีผ่นร้อยชักสามเดือน ๙ พระโทรเลขนำรีโปตกัปิตันลอยทัศยื่นคุณสุรวงศ์ ว่าทำแผนที่แม่น้ำปากลัดน้ำน้อย เซ็นฎีกา ๑ แซงชั่น ๒ ใบสั่ง ๑ นายเสนอยื่นบัญชีคนคุก นายพิศลยื่นจำนวนแจกเงินเดือนกับจมื่นสราภัย ยื่นจำนวนออฟฟิศเซอร์ที่กะกับเข้าไว้ ว่าจะให้กินเปนเวลาตอบไปฉะบับหนึ่งว่าดีแล้ว รับหนังสือไปรเวต พระยาสุจริตบอกด้วยพระพลหนี้ตามบอก กลางวันกรมภูธเรศเอารีโป่ดใบสั่งเดือน ๑๐ แพ่งเกษม ขุนพิเทศพิไชยแพ่งกลาง พระยานุชิตประทับฟ้อง พระยาธรรมสารนิตรับเรื่องราวมาให้ แล้วสมเด็จทรงเรื่องจีนหัวกล่าวโทษพระยาโชฎึกเรื่องภาษีเกลือ และคำให้การจีนติดขวันจีนหัว เรื่องภาษีสุกรต่างคนต่างไล่กัน ฟังเทศน์เทพกระวี

วันพฤหัสบดี...

วันพุธขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ไม่มีราชการ

วันพฤหัสบดีขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาศรีเอาสำเนาตราที่ให้พระพลถือไปจับผู้ร้ายฆ่าพระตายมาอ่านให้ฟัง ว่าพระยาอภัยรณฤทธิ์ขอไป แล้วได้สั่งให้ทำตราตอบพระยาสุจริตว่า ความซึ่งพระพลเปนกับพะม่านั้น ถ้ายังไม่ได้ตัวพระพลมาพอที่จะชำระให้แล้วกันได้ก็ให้ชำระเสีย ให้คัดคำตัดสินส่งขึ้นไปให้ด้วย

พระยารองเมืองมาพูดด้วยเรื่องที่รายยุเกอระซือ และเอาแผนที่บ้านสวัสดิ์ประวัติมาให้ดู และส่งคำลูกขุนปรึกษา เรื่องตีกันจมน้ำตายริมวัดสามจีนมาให้ดูด้วย รับหนังสือกุณสุรวงศ์ ว่าด้วยจะแจกคนมีความชอบราชการ เมืองภูเก็ต เมืองระนองนั้น กรมการ แขก จีนที่จะได้เหรียญให้รอไว้ทีหลังก็ได้ แต่ไทยที่จะได้เสื้อผ้าให้แจกไปก่อน พระนรินทรเอาบัญชีความชอบมาส่งอีกฉะบับหนึ่งมีความทุก ๆ คน กรมพิชิตเอาพระราชบัญญัติลักษณะพยานออกใหม่ ประทับตราราชสีห์คชสีห์บัวแก้ว ๓ ฉะบับมาให้ เอาไว้ออฟฟิศเป็นข้างที่ฉะบับหนึ่ง ไว้ห้องอาลักษณ์ฉะบับหนึ่ง ไว้ศาลฎีกาฉะบับหนึ่ง แล้วพระยาภาษเอาตัวอย่างเหรียญที่จะสั่งกับคำอธิบายมาให้ด้วย ๒ ฉะบับ

เจ้าพระยามหินทร จดหมายเขียนไปรเวตมาว่าด้วยนักการตำรวจในกรมสัสดีไปเกาะจ่าฤทธิไชยขุนนางวังหน้าเรื่องเงินราชการ จ่าฤทธิไชยกลับตีตำรวจ ออกขุนนางเซ็นใบส่งเงิน ๑ กับเรื่องภาษีเกลือเซ็นคืนเรื่องราวไปถามที่พระยาโชฎึกแจ้งความ กับเรื่องภาษีสุกรให้เจ้าพนักงานปรึกษากันดูใครควรทำได้ก็ให้ผู้นั้นทำ

หลวงนรีศทำหนังสือมาพูดด้วยเรื่องผู้ร้ายฉะบับหนึ่ง

หมื่นสราภัย จดหมาย ว่าด้วย หมื่นวิชิต เจ็บ และ พระวรภัณฑ์จดหมายขอเงินเพิ่มเงินเดือนผู้ที่ได้รับการแทนควอดเตอร์มาศเตอร์ซายันที่ป่วย และเสมียนแสงว่าเป็นกำลังอยู่ด้วย กับนายพิศลยันจำนวนแจกเงินเดือนทหารด้วยฉะบับหนึ่ง ได้เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง เรื่องหลวงสรสิทธิ์นั้น เป็นสินเนียออฟฟิศเซอร์ อยู่แล้วเมื่อมีการจรก็ต้องว่าไป ตลอดเรื่องพระวรภัณฑ์ขอเพิ่มเงินเดือนนั้นควรผู้รับพระบรมราชโองการจะบอก

เข้ามาจะได้สั่งให้ กับเสมียนแสงนั้นควรจะมีรางวัลก็ได้ พึ่งเทศน์และวันนี้สวดมนต์พิธีคเชนทรัศวสนาน

วันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้ารับหนังสือไปรเวตท่านเล็กบอกด้วยไป ทำความใหญ่มาฉะบับหนึ่ง แล้วคุณแพมาบอกอีก แล้วรับหนังสือไปรเวตคุณสุรวงศ์บอกด้วยความท่านเล็ก แล้วได้เรียกท่านกลางมาปรึกษา แล้วให้ไปทูลสมเด็จด้วย

เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ขอโทษแล้วมาฉะบับหนึ่งให้ท่านกลางถือไป พลบท่านกลางกลับมาหาแล้วให้ชำระพวกบ่าวพร้อมด้วยพระยามหามนตรี ตี่เจ้ากรม ปลัดกรม จางวาง คนละ ๓๐ แล้วให้ปล่อยไปแต่คนที่ไปด้วยเฆี่ยน ๖๐ จำไว้ แล้วท่านเล็กมาหาเวลา ๒ ยามกลับ เขียนหนังสือ ถึงสมเด็จเจ้าพระยา ฉะบับหนึ่ง ส่งไปราชบุรี ขอโทษในการเรื่องนี้

วันนี้แห่คเชนทรัศวสนานไม่ได้ไป

ให้เงินรางวัลนายชื่นที่ช่วยท่านเล็ก ๕ ชั่ง กับบ่าว ๒ คน เงิน ๒ ชั่ง

วันเสาร์ ขึ้น ๖ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ ตอบไปรเวตฉะบับหนึ่ง รับผมาและขอโทษตัวและญาติและบ่าวที่ไม่รู้ เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง วันนี้สมโภชเดือนลูกฟ้าหญิง ให้ทองเมืองปราจิณทำขวัญท่านเล็กแท่งหนึ่งหนัก ๒ ชั่ง ๔ ไพ ๑ เฟื้อง

วันอาทิตย์ ขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระชลธารเอาประกาศขุดคลองมาให้ แล้วให้เอาไปแจกราษฎร

ทีเดียว จดหมายถึงสมเด็จกรมพระให้ชำระลูกหนี้ พระยาสุรศักดิ์ตาม เรื่องราวที่ลูกหนี้ยื่น วันอาทิตย์แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ว่าได้ทดลอง ราชการนั้น ให้รวบรวมมาดูก่อน เมื่อได้ความประการใด ควรหัก ควรเร่ง ก็จะได้เร่งได้หักไป แล้วจดหมายตอบพระยาอุทัยธรรม ว่ายฉะบับหนึ่ง ว่าได้ให้ไปทูลถามสมเด็จ ท่านบังคับไว้นั้นชอบแล้ว ให้ รับตามท่าน พระอินทรเทพยื่นสารบบความอำเภอฟากข้างโน้นเดือน ๙ หมื่นสราภัยจดหมายว่าด้วย หลวงสัคยุท นายรองชิต ไปบ้านเกินเวลา กำหนดมาสุแก่โทษตัว แล้วขออนุญาตต่อไปว่า ถ้าออฟฟิศเซอร์จะไป บ้านและต้องให้บอกผู้รับพระบรมราชโองการ เมื่อเกินกำหนดจะได้ ทราบและคิดที่จะทำโทษมาด้วย กับส่งจดหมาย พระวรภัณฑ์ขอให้ นายสินอมรซายันรับราชการแทนนายขุนทองซายันที่ป่วยในเดือน ๑๑ กับ นายพิศลยื่นจำนวนจ่ายเงินทหารรวมมาด้วย วันนี้ยัดทอง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษไปสมโภชเดือนลูกฟ้าหญิง ให้ชื่อสุทธาทิพย์รัตนสุขุมขัติย กัลยาวดี มีกรมขุนบดินทรและกรมเจริญเจ้านายทั้งปวงหลายคน เจ้าผู้ หญิงวังหน้ามาด้วย ขุนนางกุณสุรวงศ์และท่านกรมท่า มหินทร ศรีพิพัฒ ภาษ ศรี ศรีสรราช มหามนตรี นรินทร และคนอื่นๆ อีกหลายคน กับพวกพี่น้องด้วย เวียนเทียนแล้วให้กรมขุนบดินทร ท่านกลาง คุณสุรวงศ์ ท่านกรมท่า ศรีพิพัฒ เจิมด้วย อยู่จนขับไม้แล้วกลับ

วันจันทร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ยัดทองหนังสือแล้ว ท่านภูธราภัยมาหาบอกด้วยไปตรวจนาเข้า ที่หัวเมือง แล้วหมื่นสราภัยจดหมายส่งบัญชี พระวรภัณฑ์ซื้อของใช้

ในการทหาร พระยาอนุรักษ์จดหมายเข้ามาว่าด้วยจับขวดน้ำมันแบ่งเปน ผงอยู่ในนั้น ที่ประตูดิน เปนข่าวเท่าสมศักดิ์

รับถ้าศเชิญกรมขุนภูวนัยในการแซยิดครบ ๕

ออกขุนนาง น้าประเสริฐศักดิ์ จดหมายบอกด้วยลูกหมู่กระจก ตกไปอยู่ในกรมต่าง ๆ กับจดหมายคุณสุรวงศ์ขอไปเปนเสมียนในโรงฝิ่น อีกคนหนึ่งสั่งให้ให้ไป รับคำโทรเลขแต่เมืองสมุทบอกด้วยวังหน้า ลงไปวันนี้กับกงสุลอังกฤษลงไปวัน ๗ ค่ำ ด้วย จดหมายตอบหมื่นสราภัย ด้วยบัญชีพระวรภัณฑ์ ตั้งมานั้นให้เอาเถิด ให้ทำแซงชันไปยื่นคลัง ตามกฎหมาย

วันอังคารขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาเวียงใน ถวายหนังสือ ขอ หลวงรงค์ เปนพระพิเดชสงคราม กับสารบบความมรดกฉะบับ หนึ่ง กับหางว่าวเลขล้อมวังฉะบับหนึ่ง พระยารัตนโกษา เอาหนังสือ คุณสุรวงศ์มาให้ ว่าด้วยพระยารัตนโกษาทำ บาญแผนกภาษีรังนกที่ตั้งไป ๆ ทำตรานำ ตราตั้ง ว่าบาญแผนกไม่มี ชื่อเจ้ากรม จำนวนกรมพระกลาโหม กับว่าเงินอากรคนใหม่น้อยทำไม จึงได้ตั้งไปผิดพระราชบัญญัติหอรัษฎาในลายที่เซ็นนั้นก็สงสัยเงินเกินไป ๓๐ ชั่ง จึงคัดถอยปีบาญแผนกเข้ามาให้ด้วย ได้จดหมายตอบ ไปฉะบับหนึ่งให้พระยารัตนโกษาไปให้ พระยารองเมืองมาพูดเรื่อง ที่ยุเกย พระยาอนุรักษ์เอาคำให้การอีหนับที่จับผงดินสอมาให้ ได้สั่ง ไปให้พระยาราชชำระเพราะเกี่ยวข้องถึงพี่สาว พระยาอภัยรณฤทธิ์มา ออกตัวเรื่องพระพลไปจับผู้ร้าย รับคำโทรเลขเจ้าพระยาภาณุวงศ์กลับ แต่เมืองสมุท ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองพระพิษณุโลก

๓ ฉะบับ บอกด้วยตรวจโบสถ์พระชินราชชำรุดฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยน้ำมากขึ้นฉะบับหนึ่ง ส่งคนพวกอายาโตฉะบับหนึ่ง

พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ทำหนังสือมาขอลูกเปนลูกขุน

หลวงวิจารณ์ยื่นริโปดความกรมกลาโหมเดือน

พระนรินทรบอกด้วยหลวงพิพิธภักดีกลับมาแต่เมืองสงขลาเอาแร่ดีบุกกะลินามาให้ ๆ หมื่นสรเดชไปไว้มิวเซียม

รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาตอบเรื่องท่านเล็กมาแต่ราชบุรี

วันพุธขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือตอบสมเด็จเจ้าพระยา ด้วยท่านไม่ถือโทษ คิดถึงบุญคุณฉะบับหนึ่ง หมื่นสราภัยจดหมายมาบอกด้วยซ้อมหัดทหารเมื่อเช้าบอกท้ายยิงมีทหารคนหนึ่งยิงมีดีน และลูกกระสุนออกมา ตรวจดูว่าเปนเหตุอย่างไรก็ยังไม่ได้ความ และขอโทษการต่อไปจะต้องตรวจตราไม่ประมาท อีกฉะบับหนึ่งทหารทั้งปวงหลายคนพร้อมกันลงชื่อขอให้พระยานรนาถทำตรัวอย่างเดิม กับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยจะรับจัดการภาษีรังนกแต่การต่อไปถ้าจะเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติก็ขอให้ออกประกาศเสียก่อน แล้วเขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง การต่อไปจึงจะคิดออกประกาศแต่ครั้งนี้ได้สั่งแล้วก็ให้จัดการไปเถิด พระยารองเมืองมาพูดเรื่องที่ยุเกอะซือ ได้สั่งให้ไปพูดกับท่านกรมท่าให้คิดเสียให้ตลอด พระนานาเอาบัญชีทำขวัญเดือน ลูกหญิงพ้าสุทธาทิพย์รัตน รายข้าง หน้ามาให้ พระยาอนุรักษ์ยื่นจำนวนป้าเข้าวังซึ่งรับไว้ ไม่มีผู้มารับจะขอเอาไปส่งคุกตามธรรมเนียม กับหนังสือพระยาราชบอกมาด้วยซำระจันพี่สาวได้ความเปนยาทาแขนลิ้นทะเลกับกัลปังหาฝนกัน แต่ให้การถึง

ท้าวสมศักดิ์ขอมาว่าให้ชำระสอบ ได้สั่งไปให้ยกชำระเสีย เปนแต่ให้ท้าวสมศักดิ์ รางวัลนายประตูตามธรรมเนียม ด้วยเปนการเคลื่อยคลุมอยู่

จดหมายถึงกรมขุนภูวนัยให้พรวันเกิดครบ ๕๑ รอบ กับเงินขวัญถ้วยปีละ ๒ ตำลึง รวมเปนเงิน ๕ ชั่ง ๒ ตำลึง จะให้เอาไปพรุ่งนี้ สรรเพธ เอาคำลูกขุนปรึกษาวางบทโทษอ้ายบุญพื้น อำแดงจิ๋วตาย มาให้ แล้วสั่งประหารชีวิตอ้ายบุญและเฆี่ยนอีแสงผู้ชักสื่อ ๓๐ ที่จำไว้ กับเขียนคำตัดสินความหนูอิน ๘ ช่วย เรื่องทรัพย์มรดกว่าไม่เต็มใจให้อารักษาไว้ จึงได้ให้พระยารองเมืองเปนธุระรักษาหรือฝากคลังไว้กว่าหนูอินจะโตรักษาทรัพย์ได้

ขุนสมุทเอาหนังสือพระยาเทพประชุนไปรเวตมาแต่เชียงใหม่บอกด้วย หลวงบริบาล ชำระความผิดด้วยหนังสือเขาถึงเจ้าเชียงใหม่เขามารับเอา ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาเทพ ๓ ฉะบับ ว่าด้วยไปลิศเชียงใหม่ และความหม่องไปสิบได้ ๆ มีหนังสือไปยังกอมมีซันเนอเมืองผาปูน เพื่อจะให้เขารู้ว่ารู้แล้วเขายังไม่ตอบมา กับเมื่อจับผู้ร้ายได้หม่องไปอยู่นั้นด้วยได้มีหนังสือบอกมายังพระยาสิงหนาท ส่งสำเนามาด้วยฉะบับหนึ่งว่าด้วยหลวงบริบาลรับชำระความเกินกำหนด เปนหนังสือพระยากระลาโหมมารับเอา ส่งต้นหนังสือมาด้วย ฉะบับหนึ่งว่าด้วยสารบบชำระความ เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ว่าด้วยท่านกลางมาพูดให้ไล่กัปตันลอบตัศไปอยู่ที่อื่น แล้วเขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าด้วยเรื่องพระยาเทพบอกมาจะควรส่งกงซุนหรือยังไร พระจ่าแสนยืนสารบบความกรมมหาดไทย แล้วเขียนถวายเสด็จทั้วด้อีกฉะบับหนึ่งปรับทุกข์

เรื่องท่านเล็ก ส่งเงินให้กรมขุนภูวนัยฉะบับหนึ่งในการวันเกิด ๕ ชั่ง ๒ ตำลึง

วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกรมท่า ว่าความพระยาจันทบุรีซึ่งตัดสินไปแล้วนั้นไม่เป็นยุติธรรม พระยาจันทบุรีร้องฎีกาก็ไม่สิ้นให้ และถ้าพระยาจันทบุรีปล่อยผู้ร้ายจริงอย่างคำอ้ายพริ้งซัดควรจะทำโทษคัดสำเนาฎีกาพระยาจันทบุรีส่งมาด้วย

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยที่จะย้ายให้กัปตันลอยตัศไปอยู่ที่อื่นนั้นควรแล้ว แต่ที่ตึกหมอจันดเลอยู่ให้คนไปดูก็ว่ามีของและคนเฝ้าด้วย ครั้นจะไล่ก็ไม่ควร หมอจันไม่มีความผิด จะขอรอหาที่ก่อนเมื่อว่างจึงจะไล่ กับส่งริโปดของกัปตันลอยตัศยื่นขอทำการเซอรเวแม่น้ำบางปะกงฉะบับหนึ่ง ได้คัดริโปดไว้ฉะบับหนึ่งแล้วเขียนตอบส่งต้นริโปดไป ถ้ามีเรือไรว่างก็ให้ไปเถิด กับเรื่องจะย้ายกัปตันลอยตัศนั้นดีแล้ว ส่งหนังสือซึ่งกัปตันลอยตัศร้องเรื่องให้ไล่จีนซักผ้าต่อท่านกลาโหมให้คุณสุรวงศ์ไกล่เกลี่ยด้วย แล้วจดหมายถึงกรมขุนภูวนัยบอกด้วยไม่ไปคืนเนย กับ ส่ง หนังสือ ที่ เขียนเมื่อวานให้จ่ายวดไปด้วย รับหนังสือหมอดีนว่าถ้าจะให้เงินช่วยคนอดเข้าที่มะดะราชจะรับส่ง รับหนังสือเสด็จที่วัดตอบไปรเวตฉะบับหนึ่งแต่มือเทวัญ ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกเมืองอ่างทองบอกด้วยจับผู้ปล้นที่เมืองสุพรรณส่งไปให้พระพรหมบริรักษ์ พระนรินทรอ่านบอกเมืองสงขลาที่ให้หลวงพิพิธภักดีถือมาว่าได้ไปทำแผนที่ที่ดินาถ้าปนี้ จีนเถ้าแก่เมงมาร้องว่าที่นี้บิดาได้หน้าอาจะถางพงมาทำดียกได้ ๒ อย่าง ๆ หนึ่งเป็นดียกขา ไม่เหมือนแร่ดินา

ราคาหาบละ ๑๗ เหรียญ อย่าง ๑ หาบละ ๖ เหรียญ กำมาได้ ๒๐ ปีแล้ว สืบพยานก็สมส่งคำร้องและคำพยานให้การมาด้วย หมื่นสราภัย หมื่นวิชิต จดหมายมาว่าด้วยคิดจัดม้าแห่นำตามกระบวนจะต้องยืมม้ากรมม้าด้วยกับเครื่องยังมีไม่พร้อม จะต้องขอเบิกของคลังและซื้อบ้าง หลวงนายเดชยื่นริโปดที่กำกับชำระความมรดกฉะบับหนึ่ง

ให้กรมนเรศไปทูลเสด็จที่วัดจะไปเผ้าพรุ่งนี้เช้า

วันศุกร์ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้าโมงเศษ ขึ้นรถไปทางบำรุงเมืองเลี้ยวถนนกำแพงหน้าวัดเทพธิดาและวัดบวรนิเวศเฝ้าเสด็จ ปรับทุกข์และพูดด้วยพระลังกาเข้ามาแล้วไปที่โบสถ์บูชาพระชินศรี แล้วกลับทางถนนเฟื่องนครไปแวะดูงานวัดราชบพิธ แล้วกลับมาลงถนนเจริญกรุงไปทางหน้าสวนสราญรมย์กลับเข้าทางประตูเทวาพิทักษ์ เข้าทางอนันตสมาคมไปบรมพิมานนมัสการพระบรมอัฐิทูลกระหม่อมแล้วกลับ

พระวิสูตรสาครดิฐมาหา

ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกพระยาคทาธร ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งสืบราชการได้ความว่าเลอเรเปรยันตังออกมาจัดการอยู่ที่ท่ากระพงธม และนักองค์วัดถามาตั้งอยู่ที่เมืองกระพงสวาย พระยาราชเดชะไปตั้งเกลี้ยกล่อมคนอยู่ ฉะบับหนึ่งว่าด้วยทำการเฉลิมพระชนม์พรรษา เซ็นคำปรึกษาวางบทให้พระยารองเมืองไป หมื่นสราภัยจดหมายมาบอกด้วยทหารวิวาทกันตัดสินไปแล้ว ๒ ราย

วันนี้ได้สั่งให้นิมนต์พระครูทั้ง ๘ มาสวดมนต์มูรธาภิเษก อายุสะเดาะเคราะห์

วันเสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านกลาง จดหมายเข้ามาบอกด้วยลูกออกใหม่เมื่อเช้าย่ำรุ่ง ๔๓ มินิตว่าเป็นผู้ชาย เขียนตอบให้พรไปฉะบับหนึ่งตามเรื่องดวงด้วย แล้วท่านกลางตอบมาอีกฉะบับหนึ่ง ว่าจดหมายถวายเสด็จที่วัดแล้ว พระยาชัยสุรินทรทำหนังสือมาขอที่บ้านพระยาราชภักดีเป็นสิทธิ์ พระยามหาอำมาตย์มาหาเอาบัญชีมาให้เป็นจำนวนคน กับหนังสือฉะบับหนึ่งว่าด้วยเงินส่วยค้าง ได้ถามดูได้ความว่าการที่คุมเงินลงมาส่งถึงกรุงเทพฯ ลำบากนัก เพราะต้องเสีย ค่าช้าง ค่าเรือ และของกำนัล ถ้าเอาเงินมาสำหรับตัวแต่เพียง ๑ ชั่ง ๑๕ ตำลึงก็ไม่พอ ต้องเอาเงินส่วยใช้คนหนึ่งถึง ๖—๗ ชั่งก็มี เงินจึงค้างทับถมมาก พระยามหาอำมาตย์ได้ถามว่า จะให้มีข้าหลวงมารับเงินส่วยที่โคราชจะยอมหรือไม่ หัวเมืองเหล่านั้นก็ยอม คิดเป็นเงินทั้งสิ้นปีหนึ่ง ๑๗๖๑ ชั่ง

พระยามหามนตรีกะโปรแกรมที่จะไปทอดกะฐินกรุงเก่า และอยู่บางปะอินจะมีผ้าป่า และมีเทศน์มหาชาติมาให้

ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกน้ำฝนต้นเข้ากรุงเก่า น้ำท่าน้อยกว่าปีกลาย ๒ ศอก ๗ นิ้ว ราคาเข้าทุ่งเกวียนละ ๙ ตำลึง เข้านาปีก เกวียนละ ๘ ตำลึง ๒ บาท กับเมืองปราจิณบอกมาด้วย ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งน้ำฝนต้นเข้า เข้าเกวียนละ ๗ ตำลึง ๒ บาท น้ำลด ๒ นิ้ว ฉะบับหนึ่งกำหนดเผาศพพระยาปราจิณ พระนรินทรอ่านบอกเมืองอะไรจำไม่ได้ส่งเงินปีจีนหมดจำนวน จดหมายตอบท่านกรมท่าด้วยเรื่องความพระยาจันทบุรีชี้แจงที่ไม่สืบ เพราะการล่วงเกินนานแล้วเกินกำหนดจึงมาร้องฎีกาข้อโทษนั้นเป็นของในตัวเราเอง คิดถึงความชอบอยู่จึงยกให้ เขียนหนังสือตอบขุนสราภัยอนุญาตใครจะไปบ้านตามเวลากำหนดต้องลาผู้รับ

พระบรมราชโองการ ถ้าเกินเวลากำหนดทำโทษตามขมื่นสราภัยขอมา กับจดหมายพระวรภัณฑ์ว่าด้วยนายสินรับการแทนซายันนั้น ให้เพิ่มเงินเดือนในเดือน ๑๑ ขึ้น ๘ บาท กับกรมนเรศมาบอกด้วยนายขุนทองควรคเตอมาศเตอซายันป่วยเห็นจะรับการไม่ได้ ให้ปรึกษากันหาคนใหม่ แล้วตัดผม แล้วอาบน้ำมนต์พระครูทั้ง ๘ สวด

วันอาทิตย์ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมงออกไปอมรินทร เลี้ยงพระสดัปกรณ์ทำบุญวันประสูติทูลหม่อม เวลาเที่ยงกลับ พระยาภาษนำมิสเตอไปเยอผู้เขียนราชสาส์นถึงรายาเยนาริศ เป็นหนังสือสันสกฤตเป็นคาถาภาษามคธพระสาสนโสภณแต่งฉะบับหนึ่ง เป็นหนังสืออังกฤษฉะบับหนึ่ง ทานคูยังตกอยู่ให้เอาไปแก้ใหม่แล้วมิสเตอไปเยอส่งหนังสือขอรับทำการอยู่กรุงเทพฯ หมอสายเอาฎีกาเจ้าหมื่นสรรเพธเบิกปี่สตันยื่นมาให้ ได้สั่งให้จ่ายไป เขียนหนังสือถึงขมื่นสราภัยสั่งคนลงเรือบัลลังก์ให้มีแต่แอดดิกง ๑ กัปตัน ๑ ตามเดิม แต่ผู้รับพระบรมราชโองการให้อยู่บนบก รับหนังสือท่านกรมท่าว่าด้วยข้อความต่าง ๆ ในฎีกาพระยาจันทบุรีควรจะสืบได้หลายข้อ กับพระยาศรีเป็นปรีวีเคาน์ซิลควรจะชำระข้อรับสินบล อาบน้ำแล้วออกไปอมรินทร พระสวดมนต์จบแล้วพระญาณสมโพธิเทศนาทานมัย เขียนหนังสือถึงพระยาเจริญไปรเวตถามด้วยความพระยาจันทบุรี แล้วลงไปตำหนักแพลอยกระทงในเวลา ๕ ทุ่มเศษเวลา ๒ ยามกลับ ขมื่นสราภัยจดหมายเข้ามา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยครเนตนายสวาทป่วยขอลาไปรักษาบ้าน ฉะบับหนึ่งมิสนอกซ์มาเตือนด้วยเรื่องเงินรายภาษีจะเอาสัญญา ถ้าไม่ได้จะฟ้อง ขมื่นสราภัยทำผัดไป ๑๐ วัน แล้วจะขอเงิน

รายฎีกากาพย์ซึ่งเบิกไว้ ๑๕๑ ชั่ง กับมีอีกฉะบับหนึ่งลงชื่อขมื่นสราภัยพระวรภัณฑ์ ปรึกษากันเห็นนายสอนเปซายันคน ๑ นายเยือนซายันคนหนึ่ง ควรจะเปนควอตเตอมาศเตอซายันได้ แล้วจดหมายถึงขมื่นสราภัยฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยท่านเล็กขอนายรองชิตนายประจญไปเที่ยวด้วยยอมอนุญาตให้เงินเดือนให้ตั้งเต็ม

วันจันทร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ไปตักบาตรแล้วออกไปที่อมรินทรเลี้ยงพระสดับปกรณ์พระบรมอัฐิเวลาเกือบเที่ยงกลับ พระยาเจริญเข้ามาหาพูดเรื่องท่านกรมท่าเรียกไปปรึกษาเรื่องความพระยาจันทบุรี แล้วจดหมายตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งเกษมสันต์ เอาหนังสือ ท่านใหญ่ บอก อาการท้าวทรงกันดารป่วยมากแล้วลาอยู่พยาบาลที่บ้านเกษม รับหนังสือกาพย์มีมาแต่สิงคโปร์ฉะบับหนึ่งว่าไปถึงพฤหัสบดีขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๑ ได้ไปหากอลอแนลแอนซัน กับพูดเรื่องเงิน ค่ำออกไปอมรินทร พระวัดราชประดิฐสวดมนต์จบแล้ว พระสุคุณคณาภรณ์เทศนาสีลมัย แล้วลงไปลอยกระทง เวลา ๕ ทุ่มเศษกลับขึ้นมา

วันอังคารแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือถึงพระยาพิพิธโภไคฉะบับหนึ่ง ส่งขึ้นเงินเดือนสุขุมาลย์แต่เดือน ๑๐ อีก ๓ ตำลึงรวมเก่าใหม่เปน ๕ ตำลึง ลูกหญิงเจ้าฟ้าสุทธาทิพย์รัตนเดือนละ ๓ ตำลึง พระยาอุทัยธรรมยื่นขัดข้องด้วยกรมสัสดียังไม่ส่งเงิน ขมื่นสราภัยจดหมายมาว่าด้วยได้คิดตรางตรวจทหารฉะบับหนึ่ง เวลายามเศษออกไปอมรินทรพระโพธิวงศ์เทศนาภาวนามัย แล้วลงไปลอยกระทง ๕ ทุ่มกลับ

วันพุธแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยามหามนตรี เอาหนังสือเป็นรายจำนวนคัดเสือตำรวจในการกระฐินและจำนวนทหารเกณฑ์ในการกระฐิน และจำนวนผู้พายระคม และจำนวนเรือที่จะขี่ไปกระฐินกับจำนวนจ่ายเรือเจ้านายด้วย รวมเป็น ๕ ฉะบับด้วยกัน พระวุฒิการเอาความเข้ามาให้ตัดสินเรื่องหนึ่ง เขียนหนังสือ สั่ง เงินใช้ ค่ารูป รายมิสเตอชูเรน ส่ง มาให้ พระนายศรีไปใช้เงิน ๔๐๐ เหรียญ หมอสายเอาแบบเรือยอดเวสาตรีมาให้เป็นกระดาษแปลนรูปเรือตั้งแผ่นหนึ่ง แปลนห้องแผ่นหนึ่ง กับรูปเรือเป็นไม้แผ่นหนึ่งแขวนไว้ พระยาภาษเอาราชสาส์นถึงรายาเขนาริศที่ให้ไปแก้มาให้เซ็น กับทำหนังสือมาขอเป็นออนอรารีในทหารด้วย ว่ามีการแปลหนังสือมาก ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือมา ๒ ฉะบับ เป็นสำเนาแครฮานมีมาบอกด้วยมองซิเออเทียดเปรสิเดนฝรั่งเศสคนเก่าตาย เมื่อวันที่ ๓ เดือนเสบเตมเบอ อีกฉะบับหนึ่งเป็นหนังสือกงซุลปีนังบอกเข้ามาด้วยเกิดจีนกำเริบที่เมืองปลิศ หมื่นสราภัย หมื่นวิชิต จดหมายกะจำนวนทหารตามและรับวัดในการกระฐินมาให้กับหม่อมราชวงศ์ชื่นยื่นริโปดรักษาช้างป่วยฉะบับหนึ่ง เขียนตอบไปฉะบับหนึ่งว่าทหารที่จัดนั้นก็แล้ว แต่ที่ลงเรือแซงให้เอาทหารม้า กับคนที่จะเป็นควอดเตอมาศเตอซายนั้นให้เลือกดูตามควรแล้วแต่นายกำปนีด้วยแล้วให้บอกมาจะได้ตั้ง จ่ายวดยื่นเรื่องราวขอเงินรายฎีกาคลังในขวาค้าง

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองนครนายกน้ำฝนต้นเข้าฉะบับหนึ่ง เมืองนครราชสิมา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งน้ำฝนต้นเข้า ว่าเข้าได้น้อยราคาแพงถึงเกวียนละ ๓ ตำลึง ๒ บาท รายฎรคนจนต้องปนเผือกมันฉะบับหนึ่งว่าด้วยผู้ร้ายย่องเบาของต้องซู่ เซ็นฎีกาฉะบับหนึ่ง พระยา

ศรีสรราชมาบอกด้วยคุณสุรวงศ์ให้ขออนุญาต เปนหนังสือรายที่จะจัดธรรมเนียม พระยารองเมืองมาบอกด้วยเรื่องที่อับดุลเซ็นมิสนอกซ์ว่าให้เสียเงินให้เจ้าของเสีย ๔๐ ชั่ง ที่ดินนั้นเปนสิทธิ์ แล้วเขียนหนังสือฉะบับหนึ่ง ถึง พระยาไชยสุรินทรให้เอาเงินไปพร้อมกับพระยารองเมืองไปเสียให้และขอสำคัญมาด้วย ท่านเล็กมาลาไปทอดกะฐินกรุงเก่า

วันพฤหัสบดีแรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มาหา พูดกันเล็กน้อย ว่าด้วยความจันทบุรีกับพระคิฐการเอาบอกหัวเมืองกรมท่ามาอ่าน เจ้าปฤษฎางค์เอาแผนที่บางปอินซึ่งจะคิดแก้กันน้ำแทงมาให้กับมิรโปดมาด้วยฉะบับหนึ่ง กับหนังสือฉะบับหนึ่งขอทำสพานที่หัวลำโพง เซ็นใบสั่ง ๒ ฉะบับ หลวงนายสิทธิ์ ทำ หนังสือ มา ขอ เบิก เหล็ก ทำเรือน ลูกหญิงปีไตรต์ภัทรายุวดี ออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร ตั้งขุนนาง ๖ คน

พระโทรเลขนำหนังสือคุณสุรวงศ์มาให้ฉะบับหนึ่ง กับคำลูกขุนปรึกษาเรื่องปล้นเมือง นครเขื่อนขันธ์ ๖ ตำบล ซึ่ง พระยาสุรเสนาเปนแม่กองชำระ ในหนังสือคุณสุรวงศ์ว่าอ้ายจุ้ยผู้ร้ายยัน ๑๒ ปาก แต่ได้เฆี่ยน ๒ ยก ไม่รับลูกขุนปรึกษาให้ประหารชีวิตนั้น ขอให้ลดโทษเพียงติดคุกไม่มีกำหนดออก ถ้าจะฆ่าเขาจะว่าฆ่าคนไม่รับเปนสัจ เกษมศรีจดหมายมาลาสึกอีกฉะบับหนึ่ง ว่าเจ็บมาไม่ได้ กับทองแถม ชุมพล ศรีสิทธิ์ มาลาสึกด้วย เณรศรีมาลาไปปฐมเจดีย์ กับสมเด็จกรมพระเข้ามาพูดด้วยราชการต่าง ๆ พระยาราชจดหมายเข้ามาถามด้วยจะไปโคราชแน่หรือไม่แน่ ถ้าจะไปจะต้องคิดเตรียมเข้าจ่ายเสียด้วย พระยาปลัดโคราชบอกลงมาว่า เข้าเมืองโคราชแพง

วันศุกร์แรม ๔ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เซ็นเรื่องราวหลวงภิรมย์โกษา เอี่ยมภรรยากล่าวโทษกรมพิชิต ว่าไม่คัดคำให้การ คำพยาน ขึ้นมาให้ตัดสิน และตัดสินไม่อ่านให้ฟัง สงสัย ไปให้กรมพระตรวจแล้วให้ทำความเห็นเข้ามา คุณสุรวงศ์ มาหา พูดกันด้วยเรื่องความพระยาจันทบุรี และเรื่องต่าง ๆ คัดคอเรศปอน เดนต์ให้ไปด้วย มิสเตอร์อาลบาศเตอร์มาลาไปบางปอินแล้วให้รีไปค กัปตันลอยตัศที่ตรวจแม่น้ำปาศักไปให้ดูด้วย ออกขุนนาง พระยาศรี อ่านบอกเมืองเสียมราฐ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วยทำการเฉลิมพระชนม์ พรรษา ฉะบับหนึ่งว่าด้วยสืบข่าววัดถามาเมืองหลวงพระบาง และพระยา สุริยภักดิ์ พระยาพิไชยบอกมาด้วยเรื่องเมืองพวน อยากจะให้ตั้งท้าว ขันติ และข่ากำเริบ พระนรินทรอ่านบอกเมืองไชยา ๘ ฉะบับ เป็น ส่งส่วยต่าง ๆ ๕ ฉะบับ ค่านาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยหลวงสโมสรไปทำ แผนที่ให้ตัวอย่างเสาเตเลกราฟฉะบับหนึ่ง จับผู้ร้ายมาส่งฉะบับหนึ่ง

ตั้งขุนนาง ๓ คน

เซ็นใบสั่ง ๒ แซงชั่น ๒

พระยาจ่าแสนย์นำหนังสือท่านภูธราภัยมาให้ว่าด้วยนายรอดกลาว โทษพระพิทักษ์อุไทยเขตรและกรมการผู้คุมนั้น ว่ายังให้พระยาจ่าแสนย์ แต่งข้าหลวงขึ้นไปเอาตัวความอยู่ และได้เกาะตัวพระพิทักษ์อุไทยเขตรไว้ แล้ว จะได้ถามวัน ๑๓ ค่ำ โจทย์ยังไม่มา พระพิเรนทรนำคำลูกขุน ปรึกษาเรื่องปล้นมาให้ฉะบับหนึ่ง เป็นความไม่จริงให้เรียกประกันทานบน นายบัวโจทย์ นายตาย นายนก อ้ายกล่ำ จำเลย

วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๕ โมง สวม เสื้อ เต็มยศ ทหารมหาดเล็กเจ้านายข้าราชการสวมเสื้ออีพ่นึงเครส ขึ้นรถศรีวิไลย สุวภักตร กรมนเรศมาในรถ เมื่อจะออกรถรับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่งไปรเวต ว่าด้วยความพระยาจันทบุรี ซึ่งจะมีหนังสือไปให้สมเด็จเจ้าพระยาให้มีไปแต่สั้น ๆ แล้วส่งต้นคอเรศปอนเดนต์ที่ให้ไปคืนมาด้วยทั้ง ๕ ฉะบับ รถไปวัดราชประดิษฐ พบท่านภูธราภัยพูดด้วยนิดหน่อยแล้ว เข้าไปทอดกะฐินแล้วแวะดูกุฎีที่ทำใหม่หน่อย หนึ่งแล้วมาขึ้นรถเลี้ยวถนนข้าง คลอง สวน มาขึ้น สพานช้างโรงสีลงถนนบำรุงเมืองตรงไปเลี้ยวหน้าวัดเทพธิดา ราชนัดดา หยุดวัดบวรนิเวศเป็นที่ ๒ ทอดกะฐินแล้ว พระลังกามาหานำพระพุทธรูป ๒ องค์เป็นเงิน กับรูปจำลองพระทันตธาตุทำด้วยงาตั้งบนดอกบัวทองเหลืองมีครอบแก้วหนึ่ง กับพระเจดีย์เงินบรรจุพระธาตุองค์หนึ่ง พระเจดีย์ไม้บรรจุกิ่งโพธิหนึ่ง กับสมุด และรูปด้วยหลายแผ่น แล้วออกจากวัดบวรนิเวศไปวัดบูรณศิริ สมเด็จเจ้าพระยาเข้ามาแต่ราชบุรีมารับวัดที่นี้ด้วย ได้เชิญเข้ามาพูดด้วยราชการต่าง ๆ แล้วพูดด้วยเรื่องน้ำน้อย และเรื่องท่านเล็ก แล้วบอกด้วยพระยาไชยสุรินทรขอที่บ้านพระยาราชภักดี ว่าเป็น บ้านใหญ่ บ้านโต กลัว อำนาจ พระยาไชยสุรินทรจะรักษาไปไม่ตลอด แล้วพูดเรื่องเข้าแพงไปโคราชไม่ได้ ท่านขอให้ไปไทรโยก เรารับว่าจะไปท่านจะเป็นผู้ออกไปจัดการ ออกจากวัดบูรณศิริไปวัดมหาธาตุ บูชาพระเจดีย์ที่วิหารแล้วเข้าในพระอุโบสถทอดกะฐินแล้ว เวลาบ่าย ๒ โมงเศษกลับ

จดหมายถึงสมเด็จเจ้าพระยา เรื่องความพระยาจันทบุรี ส่งคำตัดสินและฎีกาและคอเรศปอนเคนต์ไปด้วย ให้จ่ายวดถือไปให้เวลาพรุ่งนี้เช้า ๓ โมง รับหนังสือกัปตันลอยตัดส่งแบบสำหรับวัด

วันอาทิตย์แรม ๖ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๕ โมงเศษสวมเสื้อเยียรบับขึ้นเสลี่ยงไปทอดกฐินวัดจักรวรรดิ สมเด็จเจ้าพระยามาหาพูดเรื่องความพระยาจันทบุรี แล้วมาวัดสัมพันธวงศ์เป็นที่ ๒ วัดประทุมคงคาเป็นที่ ๓ แล้วกลับทางเดิม ถึงวัง ๔ โมงเศษ

วันจันทร์แรม ๗ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระมหาเทพนำคำให้การผู้ร้ายฆ่ากันตายรายหนึ่งแต่มาลแก่โทษไม่มีโจทย์มาให้ สั่งไปว่าให้ไปสืบคำตราสินที่อำเภอ เมื่อได้ความอย่างไรให้ขึ้นลูกขุน พระยามหามนตรีจดหมายจำนวนเรือจำนวนทหารซึ่งจะไปบางปอินมาให้ รับหนังสือ สมเด็จ เจ้าพระยา ตอบเรื่องความพระยาจันทบุรี ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกกรุงเก่าด้วยน้ำมากขึ้นอีก ๓ นิ้ว อีกนิ้วหนึ่งจะถึงแท่นศิลา กับเมืองสุพรรณบอกน้ำฝนต้นเข้าฉะบับหนึ่งแล้ว

พระนรินอ่านบอกเมืองนคร ๓ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยส่งต้นไม้ทองเงินบรรณาการ ฉะบับหนึ่งบอกด้วยผูกปี้จีน ๙๗๕ คน คุมเงินมาส่ง ฉะบับหนึ่งส่งเงินค่านาเมืองพัทลุงบอกด้วย ฉะบับหนึ่งส่งค่านาเหมือนกัน เมืองราชบุรีบอกน้ำฝนต้นเข้า กับเมืองเพ็ชรด้วยอีกฉะบับหนึ่ง

ให้ตรามัณฑนาภรณ์พระยาราชโยธา

พระยาพิพัฒ อ่านบอก เมืองระยอง ๓ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ส่งเงินค่านา

ฉะบับหนึ่งส่งเงินแทนส่วยไม้แดง ฉะบับหนึ่งส่งเงินส่วยพริกไทย คืนปรึกษาลุกขุนให้พระพิเรนทรไป

ค่ำสมเด็จกรมพระเข้ามาหาพูดเรื่องความพระยาจันทบุรี กรมนเรศอยู่ด้วย จมื่นสราภัย พระสารสาตร หลวงรัตนรณยุทธ จดหมายถวายว่าด้วยทหารวิวาทกัน ด้วยนายยามห้ามไม่ให้ออกจากโรงวิวาทกันทำโทษแล้ว กับหลวงสรจักรทำเรื่องราวมายื่นกล่าวโทษหม่อมราชวงศ์ชื่นซายันในอินเยอร์เนียว่ารับของผู้ร้ายไว้ ขอดูไม่ให้ดู

วันอังคารแรม ๘ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศกจุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๕ โมงสวมเสื้อเยียรบับไปทอดกะฐินวัดพระเชตุพน และสดับปกรณ์พระอัฐิสมเด็จพระปรมา แล้วหาสมเด็จเจ้าพระยามาพูดด้วยเรื่องความพระยาจันทบุรี อนุญาตการที่จะแก้เรื่องเงินเป็นของแผ่นดิน แล้วท่านรับว่าจะมาที่อฎวิจารณ์ศาลา แล้วได้สั่งกรมพิชิตให้ไปพบสมเด็จเจ้าพระยา ออกจากวัดพระเชตุพนแล้วมาทอดวัดราชบุรณเป็นที่ ๒ วัดราชบพิธเป็นที่ ๓ วัดสุทัศน์เป็นที่ ๔ แล้วเรียกคุณสุรวงศ์มาพูดด้วยความพระยาจันทบุรี เธอเห็นว่าไม่ควรจะรอสักอย่างให้นิ่งไว้ดังนั้น แต่ได้ตอบไปว่าได้มอบให้สมเด็จเจ้าพระยาไว้แล้วจะไม่พูดต่อไป เธอจะรับไปพูด กลับบ่าย ๓ โมงเศษ

เวลาพลบกรมพิชิตมาหาว่าไปบ้านสมเด็จเจ้าพระยามา สั่งมาให้ขอหนังสืออนุญาตให้แก้จึงจะเข้ามาแก้ เพราะคำสั่งเดิมเป็นหนังสือถ้าจะแก้ตามคำสั่งปากเปล่าลบล้างไม่ได้ ด้วยคำโบราณว่าไว้ว่า คำพระคำพระมหากษัตริย์ คำบิดามารดา ใครลบล้างก็เป็นอกตัญญู จึงได้จดหมายถึงคุณสุรวงศ์เป็นไปรเวตฉะบับหนึ่ง ถามด้วยความที่พูดกันไว้

ถ้าจะต้องมีไปหรือไม่มี ให้ได้ตอบในเช้าก่อนไปกะฐิน จดหมายนี้ ให้กรมนเรศเอาไปส่งที่พระนรินทรให้ถึงมือคุณสุรวงศ์แต่เช้า แล้วจดหมายถึงขุนสราภัยฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยตัดสินความรายทหารชกกันยังไม่ถูกสูงๆต่ำๆอยู่ กับความหลวงสรจักรนั้น ให้พระยาภาษพร้อมกันกับออฟฟิศเซอร์ผู้ใหญ่ชำระ

วันพุธแรม ๙ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมง รับหนังสือคุณสุรวงศ์ไปรเวตฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยได้ไปพูดกับสมเด็จเจ้าพระยาตกลงเปนล้างคำสั่งเดิมไม่ได้ ท่านจดหมายมาใหม่ฉะบับหนึ่งแก้ท้ายความนั้นตัดเสีย ให้ส่งจดหมายท่านออกไปให้ตระลาการก็เปนแล้วกัน

เวลา ๕ โมงเศษ สวมเสื้อเยียรบับไปลงเรือเทวาธิวัตไปทอดกะฐินวัดอรุณที่ ๑ วัดโมฬีโลกย์ที่ ๒ ได้หาสมเด็จเจ้าเข้าไปพูดเรื่องจะส่งหนังสือออกไปนั้นดีแล้ว ท่านว่า ว่าอย่าวิตกผิดร้าย บุญบาปอยู่แก่ท่าน แล้วไปวัดหงส์เปนที่ ๓ ได้เรียกคุณสุรวงศ์มาพูดเรื่องนี้แล้วไปวัดราชสิทธิ์ เห็นพระจะศึกเอาไว้ผมยาวเกินประมาณ ได้กำชับสมภารไม่ให้ตามใจพระ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษกลับ

ค่ำกรมนเรศมาหา แล้วพระยารองเมือง มาพูดเรื่องที่โรงสียุเกอว่า สมเด็จเจ้าพระยา คุณสุรวงศ์ไม่ยอม คิดจะให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์โต้เขา เห็นว่าถ้าให้เขาแล้วก็เหลืออยู่แต่พระยรมมหาราชวังเท่านั้น เขาลงทุนรอนไว้เท่าใดคอเวอนแมนต์จะออกใช้ให้ แล้วจึงคิดจำหน่ายเอาภายหลัง แล้วพระยารองเมืองเอาแผนที่รายอับคุลเซ็นมาให้ ได้สั่งไปให้ทำมาใหม่จะให้ละเอียดเปน ๒ ฉะบับ แล้วเอา

หมายพระมหาเทพสืบคำตราสินผู้ร้ายส่งแก่โทษมาให้ดู แล้วทำขัดข้องมายื่นว่า โจทย์ไม่ยอมด้วยไม่ได้มาชำระ แล้วได้สั่งไปให้ขัดข้องแล้วขนายพระยารองเมือง ซึ่งไม่มาบอกให้รู้แต่แรก รับผิดว่าติดการอยู่มาก ลอยกระทงและกะฐิน

หมื่นสราภัยพระสารสาตรจดหมายมา โทษทหารวิวาทเพิ่มโทษนายทองดีเข้ามาใหม่

วันพฤหัสบดีแรม๑๐ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๕ โมงเศษ สวมเสื้อเยียรบับ ไปลงเรือรัตนดิลกไปขึ้นฉนวนวัดประยูรวงศ์ ทอดกะฐินให้คุณสุรวงศ์ถวายบริกขาร แล้วไปเป็นกระบวนบกทอดวัดพุทยผาราม ออกจากวัดพุทยผารามไปทางหน้าบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แล้วข้ามสะพานเรือกคลองหลังบ้านไปวัดพิชัยญาติทอดกะฐินแล้วให้เจ้าพระยาศรีพิพัฒถวายของ แล้วไปวัดอนงคารามแล้วกลับลงเรือถึงบ่าย ๓ โมงเศษ

โหรทั้งปวงทำคำนวนพระราชพิธีจองเปรียงฉะบับหนึ่ง กฤติเศกฉะบับหนึ่ง แล้วจดหมายถึงพระยาราชฉะบับหนึ่ง สั่งให้ยกเสาโคมไชยที่บางปอิน ๒ เสาตามวันพิธี แล้วมีถึงหมื่นสราภัยอีกฉะบับหนึ่งสั่งให้เปลี่ยนครัวทหารให้ส่งภรรยาพระยานรนารถทำ

วันศุกร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๕ โมงเศษ สวมเสื้ออิฟนิงเดรส ตามธรรมเนียมไปลงเรือประจำหวีปทอดกะฐินวัดกัลยาณมิตรเป็นที่ ๑ วัดระฆังที่ ๒ วัดฤหบดีที่ ๓ วัดราชาธิวาสที่ ๔ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษกลับ

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มีมาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยกงซุล

ฝรั่งเศสมีหนังสือมาเรื่องที่โรงสีมองซิเออยเกอ ที่ให้พระยารองเมือง นำมาให้คืนนั้น ได้ไปปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยาท่านให้ความไปร่างตอบ ได้เอาร่างไปให้ท่านตรวจแล้วส่งเข้ามา หมื่นสราภัยจดหมายถามด้วยการไปกระฐินหัวเมืองและบอกด้วยจัดการ แล้วตอบไปฉะบับหนึ่ง

วันเสาร์แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ต้องคอยน้ำจนเวลาบ่ายโมงเศษ แต่งตัวเสื้อครึ่งยศทหารมหาดเล็ก ไปลงเรือเทวาธิวัต ทอดกระฐินวัดนามบัญญัติที่ ๑ วัดโสมนัสที่ ๒ วัดบรมนิวาสที่ ๓ วัดสระเกศที่ ๔ บ่าย ๕ โมงเศษกลับอยู่ที่ตำหนักแพเรือเจ้าเรือขุนนางถวายลำ กับที่วัดโสมนัสสมเด็จกรมพระท่านลาไปกรุงเก่าแล้วบอกด้วยข่าว

ลอกกันวันนี้แต่ ๒ ทุ่มจน ๒ ยามเศษ

วันอาทิตย์แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ต้องคอยน้ำอีก แต่งตัวอีฟนิงเดรส เวลาบ่ายโมงไปลงเรือนารายน์ทรงสุบรรณ ดูกระบวนแล้ว ไปทอดกระฐินวัดนางชีที่ ๑ วัดหนังที่ ๒ วัดนางนองที่ ๓ วัดราชโอรสที่ ๔ ทอดกระฐินแล้วไปวิหารแจกเทียนให้ท่านกลาง จิตรเจริญ และเจ้านายราชวงศ์ตามเคย แล้วมาบูชาเก๋งต้นมะขาม แล้วกลับถึงวังเวลาทุ่มเศษ

หมื่นสราภัยจดหมายบอกด้วยหลวงอังคนิศรป่วยเข้ามาฉะบับ ๑

วันจันทร์แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้คอยน้ำอีก แต่งตัวเสื้อทหารขาว ไปลงเรือบุษบกพิศาล เวลาบ่าย ๒ โมงเศษทอดกระฐินวัดเครือวัลย์ที่ ๑ เมื่อสวดจบแล้วให้ท่านภูธราภัยถวายของไทยทานแล้วไปวัดพระยาทำเย็นที่ ๒ วัดนาคกลาง

ที่ ๓ วัดชินโนรสที่ ๔ ได้เรียกสมเด็จเจ้าพระยาที่วัดนาคกลาง คุณสุรวงศ์ที่วัดชินโนรสมาปรึกษา ด้วยความหลวงบริบาล กลับวัง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายเข้ามา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยโรงสียเกอ กงซุลฝรั่งเศษมาหา อีกฉะบับหนึ่งว่ากงซุลอเมริกันพามิสเตอร์ทอมมัสดับลยูมาหา แล้วว่าจะเข้ามาหากับนิวแมน มีหนังสือไปรเวตมาจะเข้ามาลาไปนอกด้วย

มีตอบท่านกรมท่าไปฉะบับหนึ่ง

รับคำโทรเลขฉะบับหนึ่ง บอกด้วยเรือต่อสู้ไพริลงไปทอดอยู่

วันอังคาร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งว่าด้วยที่โรงสียุเกอ ขอให้พระองค์สาย พระนายศรี ไปว่ากล่าวว่าเห็นจะแล้วกันได้ แล้วสั่งพระองค์สาย พระนายศรี ให้ไปฟังคำสั่งเจ้าพระยาภาณุวงศ์

นิวแมนมาหาลาไปนอก แล้วพระยาภาษนำหนังสือหมอแมกฟาลันด์ให้หนังสือกิจวินิจฉัย

หมื่นสราภัยจดหมายเข้ามาว่าด้วยการตรวจของครัวชาดฉะบับหนึ่ง กับส่งการให้หมื่นวิชิตรับต่อไปฉะบับหนึ่ง กับส่งริโป่คตรวจของต่าง ๆ ด้วย ๕ ฉะบับ

ออกขุนนาง กรมหลวงวรศักดา กรมขุนภูวนัย กรมขุนบดินทร ศิริสิทธิ จันทรทัต วรวรรณ โสณ มาถวายพระราชกุศลทอดกะฐิน แต่กรมขุนบดินทรเอาริโป่คความมาให้ด้วย ศิริสิทธิให้บุญทียวชด้วย

พระนรินทร์ถวายงบภาษีผ้นร้อยชักสามเดือน ๑๐ กับฎีกาเบิกเงินค่าเซ็นให้ไป แล้วได้ส่งคำสั่งเรื่องผู้ร้ายปล้น ย่องเบา ๖ ตำบล กับฎีกาซึ่งผู้ร้ายร้องไปให้คุณสรวงศ์ตรวจด้วยคำสั่ง

หลวงวิจารณ์ยื่นริโป่คความเดือน ๑๑ แล้วพระพิเรนทรยื่นด้วยอีกฉะบับหนึ่ง หมื่นวิชิตจดหมายว่า กรมอดิศรจะไปชักรูปที่บางปอินขอลาไปจัดการฉะบับหนึ่ง

วันนี้สวดมนต์พิธีจองเปรียงที่อาภรณ์พิโมขปราสาท

วันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมภูธเรศยื่นริโป่คใบสั่ง คำลูกขุนชี้ขาดรับเรื่องราวรับฟ้องรวม ๔ ฉะบับ กรมพิชิตริโป่คความศาลฎีกา แพ่งกลาง แพ่งเกษม

พระคลังสินค้ากรมท่า จำนวนเดือน ๑๑ ทั้งนั้น พระยาเวียงในนำหนังสือคู่ลิขิตมาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยการที่จะเอาหมันหลังคาออก และเงินเดือนพระยาเวียงใน รับสำเนาหนังสือท่านกรมท่าส่งมา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งหนังสือพระยาอัษฎางค์ว่าด้วยเซอร์วิลเลียมโรบินซัน มาถึงเมืองสิงคโปร์ ๙ เป็นเคาวนา ฉะบับหนึ่งสำเนาหนังสือพระสยามธุรานุรักษ์ขอเงินเดือนขึ้นอีก จมื่นวิชิตจดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง บอกด้วยจัดคนไปรับกระฐินกรุงเก่า ลูกชายศรีสิทธิ์มาหา ๒ คนได้ให้ทองตามธรรมเนียม แล้วให้ชื่อลูกชายที่ ๑ อุปพัทธพงศ์ ที่ ๒ ธำรงค์ศิริ

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร เกษมศรี ชุมพล มาให้บุญลาบวชและทอดกะฐิน แล้วทอง กมลาสน์ ยุคุนธร มาให้บุญทอดกะฐินอีกด้วย จมื่นวิชิตจดหมายถามด้วยแจกเงินเดือนฉะบับหนึ่ง นายพิศลยื่นจำนวนด้วยฉะบับหนึ่ง แล้วได้จดหมายตอบส่งไป

มนุษย์รวมสารบบต่าง ๆ เดือน ๑๐ มาให้ดู

กับเช้ายกโคมพิธีจองเปรียง ค่ำออกไปจุดด้วย

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้าโมงเศษไปตำหนักแพสมเด็จเจ้าพระยา คุณสุรวงศ์มาส่งพูดกันด้วยราชการเรื่องโรงสีครู่หนึ่ง แล้วลงเรือโสภณออกแต่ตำหนักแพจอดวัดเขมาทอดกะฐินแล้วไปบูชาพระเจดีย์แล้วกลับ มีขุนนางมาคอยรับ พระยารองเมือง พระโทรเลข ๒ คนด้วยกันเท่านั้น แล้วแวะไปวัดเฉลิมพระเกียรติ มีขุนนางกรมท่าหลายคน ท่านกรมท่ามาคอยรับอยู่ด้วย เข้าไปในโบสถ์ทอดกะฐินเรียกท่านกรมท่าเข้ามาพูดด้วยเรื่องที่ยุเกอออกจากวัดเฉลิม ไปวัดปรมัยยิกาวาศ มีขุนนาง พระยาพิพัฒเป็นหัว

หน้ากับพระยาอัคนีและพวกช่างต่าง ๆ กรมการมาคอยรับมาก ทอดกระฐินแล้วออกจากวัดปากอ่าว ไปถึงบางปอินเวลาย่าย ๓ โมงเศษ เวลาเย็นไปศาลเจ้าบุชาแล้ว ข้ามฟากไปดูงานที่วัด กลับเวลาเกือบทุ่มชักโคมชัยแล้วกินเข้า

วันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ บีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาภายพากงซุลอเมริกันและมิสเตอร์ตอมมัสคับเบอลยูนอกซ์กับมิสเตอร์ชาลลิยเมอร์แมน มาหาพูดจาถามไถ่กันตามธรรมเนียม แล้วเขาลาขึ้นไปเที่ยวกรุงเก่า แล้วจดหมายส่งหนังสือชื่อโลตัคลิบ ที่พวกเขาแต่งพร้อมกันสำหรับคลับมาให้ฉะบับหนึ่ง

เจ้าเข่งกลับมาจากเพนียด นำหนังสือสมเด็จกรมพระมาให้ ว่าด้วยจัดที่ไว้รับเล่นทุ่งคลองน้ำยากับทุ่งเพนียด กับบอกด้วยรายน้ำฝนน้ำท่า

หลวงบำราบและปลัดเมืองลพบุรีเอาของมาให้ กับพระองค์เจ้าสายนำเรือขนุนที่เมซันฝากเข้าให้นั้นมาให้ดูมิใยด้วย ได้ลองขี่ดูแล้วแวะขึ้นที่สวนดูการกับกรมนเรศ ปรึกษาตกลงกันใหม่ให้รื้อกำแพงแก้เย็นเอาคลองไว้ในสวน

เย็นเจ้าปรีดาเอาเรือแหวดโถง ๕ แจวมาให้ลำหนึ่ง ฝีมือทำเรียบร้อย ได้ลงเรือไปดูบ้านสรรเพธแล้วกลับมาชักโคมชัย

ค่ำมีดินเนอ พร้อมด้วยคนอเมริกันสวมเสื้อแยกเกตขาว คนทั้งปวงเสื้อต่าง ๆ แต่ฝรั่งอิฟนิงเดรส นอกซ์นั่งซ้าย กงซุลนั่งขวา ไทยมีท่านเล็ก กรมนเรศ เทวัญ ทอง ดิศ วรวรรณ ภาษ ๑ กินแล้วขึ้นไปสนทนาอยู่ที่ห้องดรออิงรูม อยู่จน ๕ ทุ่ม ให้เหรียญบางปอินคนละเหรียญ ผ้าพื้นคนละ ๒ ผืน ผ้าขาวม้าลาวคนละผืน แล้วให้ไปนอนอาศัยที่แพพระยาราช

วันเสาร์ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

จมื่นวิชิตจดหมายจำนวนทหารรับ ทหารตาม ไปทอดกะฐินมายื่น

บ่ายไปวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ผู้หญิงไปด้วย ดูการทั่วแล้วกลับมาลงเรือแหวด ๔ แจว ๆ ขึ้นไปเหนือน้ำเลี้ยวหน้าวัดชุมพลไปทางคลองหลังเกาะแล้วเข้าคลองข้างใต้มาในสระขึ้นจุดโคมชัยแล้วเข้าไปข้างใน

วันอาทิตย์ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้ารับหนังสือคุณสุรวงศ์มีขึ้นมาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยการจะไปแจกตราความชอบ

หัวเมืองตวันตกเสมอใจขออยู่ จะขอให้พระอมรไป กับทหารเก่าที่ไปนั้นอยู่นานแล้ว ขอคนไปเปลี่ยนคนเก่ากลับมา

๔ โมงเช้า แต่งตัวสวมเสื้อกักเอว ลงเรือโสภณขึ้นไปถึงแหลมบ้อมเพ็ชร์ ลงเรือเก๋งทองทั้งแท่ง ไปขึ้นวัดสุวรรณทอดกะฐินแล้วแจกเทียนเจ้านายบูชาพระแล้วไปพระเจดีย์ ได้สั่งพระยาราชให้ทำวิหารเสียให้แล้ว กับกุฎีและที่ต่าง ๆ ในวัดชำรุดหักพังให้ซ่อมเสียด้วย

ออกแต่วัดสุวรรณไปทอดวัดพระนัญเชิงเป็นที่ ๒ แล้วกลับมาวิหารบูชาพระแล้วลงเรือโสภณ จอดที่วังจันทรขึ้นยกไปวัดเสนาสน์ทอดกะฐินเจ้านายผู้หญิงถวายไตรพระด้วยทั้งวัดอย่างคราวก่อน แล้วกลับลงเรือไปเข้าคลองเมืองทอดวัดศาลาปูน แล้วเลยออกจากคลองเมืองไปแวะวัดพสวรรค์ดูของบูราณให้มิสไบเยอสเคสแล้ว ข้ามมาวัดธรรมา กินเข้ากลางวันในเรือ แล้วขึ้นไปดูวัดไม่ดูมีของโบราณเป็นของซ่อมใหม่ได้ความว่ากรมพระราชวังหลัง และกรมนราเทวศ นเรศโยธี เสนีบริรักษ์มาปฏิสังขรณ์ แล้วไปวัดกระษัตรา หม่อมเจ้าอุไร ในกรมขุน

ธิศรานุรักษ์มาปฏิสังขรณ์อยู่ กำลังทำการเปรียญใหม่อยู่ยังไม่แล้ว แล้วล่องไปดูวัดชัยวัฒนารามใหญ่โตมาก แล้วกลับลงมาทางคลองตะเคียนถึงบางปอินย่ำค่ำ จุดโคมชัย ค่ำวันนี้แต่งหนังสือจะให้ชื่อเรื่องบางปอินพร้อมกันกับเจ้านายทุกคนแต่งคนละเรื่อง ตามแต่ใครจะว่าได้เรื่องไรเป็นเอซเซ แล้วจดหมายตอบคุณสรวงค์ไปฉะบับหนึ่ง

วันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลา ๔ โมงเช้าไปลงเรือโสภณขึ้นไปกรุงเก่าทอดกะฐินวัดบรมวงศ์แล้วกลับลงเรือไปทอดวัดวรนายกรังสรรขึ้นทางหลังโบสถ์ เวลากลับฝนตกมาก ถึงบางปอินบ่าย ๒ โมง

ค่ำจุดเทียนไปให้ตำรวจชักโคมชัย กลับเมื่อกินเข้าแล้ว พระศิริสมบัติขึ้นมาจากกรุงเทพ ฯ นำหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มาส่งว่าด้วยกงซุลฝรั่งเศสตอบเรื่องทียุเกอ

กลับเข้าไปข้างใน ยายศิริวิไลยมาถึงวันนี้แล้ว เอาหนังสือ คุณสุรวงศ์ถึงพระนายไวยมาให้ดู ๒ ฉะบับ ว่าด้วยแพ้รู้พระนายศริ พระองค์สายที่ไปเป็นพยานเขา

วันอังคาร ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ตื่น ๓ โมงเศษ จดหมายตอบพระนายไวยฉะบับหนึ่ง แล้วจดหมายตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้พระศิริถือไปอีกฉะบับหนึ่ง ทุ่มหนึ่งแต่งตัวสลิปปิ้งโคต ลงเรือทองปลิวโถง เอาราชยานตั้งเป็นกระบุน กระบวนข้างในไปทอดวัดชุมพล มีผู้หญิงลงหน้าแคร่ ๕ หัวหมื่นมีสรรเพธไปคนหนึ่ง แต่เรือคนอื่น ๆ ล่วงหน้าไปก่อนเวลา ๒ ทุ่มกลับ คุณแพเป็นศุภรัต เจ้าเข่งเป็นคลังวิเศษ ยายคัดทูลวัดจำนวนพระ ใน

โบสถ์มีสังฆการีคนเดียว ในสระวันนี้มีผ้าป่าตำรวจทหาร การฉลองเพลงและทะแยสองท่อน ที่โรงลครมีลคร เวลา ๕ ทุ่มเศษลงเรือแหวด ๔ แจวเที่ยวดูในสระ แล้วขึ้นไปบนโรงลคร แสงนักสวดว่าอัศจรรย์มิวเซียม ฟังอยู่ครู่หนึ่งแล้วกลับมา พระยามหามนตรียื่นจำนวนเรี่ยไรผ้าป่า

จมื่นวิชิตจดหมายยื่นด้วย หลวงสรสิทธิ์ไม่ฟังบังคับผู้รับพระบรมราชโองการ

วันพุธ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเที่ยงลงเรือโสภณขึ้นไปกรุงเก่า เข้าคลองท่อ ไปจอดวัดราชประดิษฐาน เข้าไปดูโบสถ์ยังมีรูปเขียนติดผนังอยู่ ได้ให้เจ้าตึงเขียนไปแล้วสั่งให้กรมอดิศรมาถ่ายรูปไปด้วย แล้วไปขึ้นเสลี่ยงไปดูวัดราชบุรณ วัดมหาธาตุ แล้วกลับมาลงเรือออกแม่น้ำไปดูวัดพุทไธยสวรรย์ แล้วกลับมาบางปอิน ได้สั่งพระยาราชให้ยกใบเสมาศิลาวัดราชบุรณ วัดมหาธาตุไปบางปอิน

เวลาบ่าย ๔ โมงรับหนังสือคุณสุรวงศ์ว่าด้วยมิสเตอร์อาลบาสเตอยื่นริโปดทำสายโทรเลขที่ให้คิดตั้งแต่กรุงเทพฯ ไปเมืองไทร ส่งริโปดมาด้วยฉะบับหนึ่ง เอสติเมศฉะบับหนึ่ง กับหนังสือพระยาศรีศักดิ์บอกเมืองอุบลว่าด้วยวัดถาฆ่าพ้านงมหาเสนาเสีย กับบอกเมืองสวรรคโลกน้ำฝนต้นเข้า แล้วจดหมายถึงสมเด็จกรมพระฉะบับหนึ่ง ถามด้วยจะใช้เงินรายใด ส่งกันหนังสือคุณสุรวงศ์ไปด้วย แล้วเขียนคำสั่งให้จมื่นวิชิตทำโทษ หลวงสรสิทธิ์ ไม่ ฟัง บังคับ ผู้ รับ พระ บรมราช โองการ ฉะบับ หนึ่ง

เย็นลงเรือขนุไปทางคลอง ข้างเหนือ แล้ว กลับ มา ทาง ข้างใต้รน ถึง บ้าน พระยาราชสงครามกลับ เรือผู้หญิงพายไปด้วย

วันนี้มีเทศน์มหาชาติที่โรงลคร คาถาพันของหลวง ชูชกของตำรวจเข้ากันธรรมาสน์หนึ่ง ทหารหน้าธรรมาสน์หนึ่ง มหาพนพระยาอนุรักษ์กัณฑ์หนึ่ง ไปฟังหน่อยหนึ่งแล้วกลับมากินเข้าฟังอยู่ที่ปราสาท พระยาประทุมจดหมายรายตุ้มถมวัดนิเวศน์มายื่น ยอมเข้าธารณะด้วย

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือสมเด็จตอบให้ใช้เงินค่านาภาษีผ่นส่งต้นหนังสือคืนมา เวลาเที่ยงลงเรือโสภณขึ้นไปกรุงเก่า เข้าคลองข้าวสารแล้วลงเรือเก๋งไปดูวัดโพธาราม วัดคุสิต วัดสมรโกฏ วัดกุฎีดาว วัดศรีอโยธยา วัดมเหยงคณ์ ที่วัดศรีอโยธยาเมื่อเข้าไปในโบสถ์ได้ลงแหวนทับทิมตราเกี้ยวด้วยหัวใจอิติปิโสแล้ว ให้เงินสมภารปฏิสังขรณ์วัดด้วย ๓ ชั่งแล้วกลับมาบางปอิน เย็นพายเรือขนุในคลองเหมือนวานนี้ ค่ำจดหมายตอบคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ส่งริโปดคืนไปแล้วไปจดโคมชัยแล้วไปโรงลครฟังเทศน์มหาราชของพระยามหามนตรีอยู่ครู่หนึ่ง กลับมากินข้าวที่ปราสาท พระมหาราชจบ มหาพนเมื่อวานนี้ขึ้นอีก ๒ ยามเลิก

วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้าโมงหนึ่ง โกรกแล้วลงเรือโสภณผู้หญิงไปด้วย เจ้านายผู้ชายไปเรือพระนายไวย ขึ้นไปกรุงเก่าไปที่พลับพลาสมเด็จกรมพระ ทำไว้ที่วัดทะเลหญ้า ลงเรือขนุไปเล่นทุ่งกินข้าวเช้าในเรือ เวลาเที่ยงกลับมาพลับพลา แล้วไปที่พระอุโบสถพูดกับสมเด็จกรมพระด้วย

ราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๒ โมงกลับมาบางปอิน เย็นลงเรือขนูดูในคลองกะกำแพงให้รื้อทำใหม่ ไปจนถึงบ้านยายศรีวิไลยกลับ

กินข้าวที่ปราสาท

วันเสาร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลา ๕ โมงเช้า ออกมาข้างหน้า พระยาราชยื่นหนังสือซึ่งให้อำเภอตรวจดูนาราษฎรทั้ง ๕ อำเภอ ข้าวที่ได้ผลประมาณ ๔ ส่วน ไม่ได้ผลประมาณส่วน ๑ แต่ข้าวเปลือกที่กรุงเก่ามีอยู่น้อย ลูกค้าซื้อไว้แห่งละ ๙—๑๐ เกวียนก็น้อยราย แล้วจดหมายถึงสมเด็จเจ้าพระยาฉะบับหนึ่ง ส่งสำเนาหนังสือพระยาราชไปด้วย ปรึกษาด้วยการจะเบิดไม่เบิด เวลาเที่ยงเศษไปที่ศาลเจ้าบูชาแล้วกลับลงเรือโสภณล่องลงมากรุงเทพ ฯ ถึงเวลาบ่าย ๓ โมง ๕๐

พระยาศรีอ่านบอกเมืองหนองคายส่งต้นหนังสือท้าวขันติ มีมากับหนังสือญวนถึงท้าวขันติเรื่องเมืองเชียงขวางด้วย

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาตอบเรื่องปิดข้าวว่าควร จะปิดไว้ก่อนเพราะข้าวแพง ท่านกรมทาเข้ามาพูดด้วยเรื่องที่ยเถอว่าสมเด็จเจ้าพระยาสั่งให้บอกว่า ขอให้บังคับให้พระนายศรีไปว่าให้แล้วกันเสียให้ได้ ถ้าไม่แล้วเสียน้ำพระพิพัฒสัจจา (ว่าเพราะการเรื่องนี้ที่จะยอมเสียรู้เด็กไม่ยอมด้วยคนทั้งปวงก็ทราบกันอยู่หมด การทั้งหลายทั้งปวงได้สู้รบตบมือมาก ครั้งนี้จะหลับตาสู้เด็ก จะว่าแพ้ การที่จะต่อสู้คิดไว้ตลอดแล้ว) แล้วยื่นหนังสือขอพระศรีสมุทโภคเจ้าเมืองระยอง พระสมุทสาครานุรักษ์ เจ้าเมืองสมุทรสาคร ทั้ง ๒ คนว่าเป็นคนเอาใจใส่ราชการ ให้

เป็นพระยา กับส่งบาญชีของที่ส่งออกไปเอกซหิบิเชนฝรั่งเศส ที่พิมพ์หมอบรัดเลฉะบับหนึ่ง

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยพระยาอนุชิตประทับพ้อง นายแขกกล่าวโทษอำแดงเนี่ยมมาเป็นอาชญานอกผิด เพราะความนี้ได้ชำระเป็นความนครบาลถึงสืบพะยานแล้ว ส่งฟ้องและคำปรึกษาเข้ามา กรมภูธเรศยื่นริโปดใบสั่งฉะบับหนึ่ง ขุนพิเทศพิสัยฉะบับหนึ่ง เดือน ๑๑ หมื่นวิชิตจดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง ส่งจดหมายหลวงสรสิทธิรับสารภาพผิดที่ไม่ฟังผู้บังคับผู้รับพระบรมราชโองการ ขอโทษ จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งให้ยกโทษให้ด้วยเป็นครั้งแรก

ตั้งพระนายไวยเป็นพระยาประภากรวงศ์วรวุฒิภักดี จางวางมหาดเล็ก เสมอใจเป็นพระยามนตรีสุริยวงศ์ มีตำแหน่งในมหาดเล็กและสำหรับเป็นข้าหลวงไปราชการหัวเมือง ให้กินพานทองทั้ง ๒ คน

ค่ำไปสวดมนต์ฉลองไตรปิ์ที่อนันตสมาคม สมเด็จกรมพระกลับมาแต่กรุงเก่าเข้ามาพูดกันด้วยราชการต่าง ๆ ท่านภูธราภัยเข้ามาให้บุญทอดกะฐินด้วย เวลายามกลับ

วันจันทร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้าใส่บาตร์แล้วไปเลี้ยงพระที่อนันตสมาคม วังหน้ามาให้บุญทอดกะฐินด้วย แล้วออกขุนนาง พระยาศรีอ่านตราไปเมืองหลวงพระบาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองเพ็ชร์ เมืองนครเขื่อนขันธ์ เรื่องผู้ร้ายฆ่ากันตาย พระยาพิพัฒอ่าน บอก เมืองระยอง เมืองตราษ ส่ง ส่วย แล้วพาพระระยอง

พระสมุทสาครเข้ามาหาด้วย เวลาเที่ยงเศษกลับเข้าไปข้างใน คุณสุรวงศ์เข้ามาหาพูดกันด้วยเรื่องที่ยุเกอแล้ว เธอพูดด้วยโรงพิมพ์ลงราชกิจจาด้วยประกาศเก็บเงินค่านาผิด ๆ ถูก ๆ แล้วจดหมายต่อว่ากรมขุนบดินทรฉะบับหนึ่งแล้ว

คุณรัตทำเรื่องราวขอเงินใช้เงินค่าราชการ ตัวเอาใช้เสียเป็นเงิน ๘ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท

ค่ำ สั่งให้จิตรเจริญไปมีเทศน์ที่อมรินทร์แล้ว ๗ ทุ่มลงไปลอยกะทง ๘ ทุ่มกลับ

วันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๓ โมงเศษลงไปตักบาตร์แล้ว ออกไปอนันตสมาคมเลี้ยงพระแล้วออกขุนนาง พระยาศรีเอาหนังสือญวนมีมาถึงท้าวขันติมาอ่านให้ฟังแล้ว พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองชลส่งส่วยไม้แดง เวลาเที่ยงกลับนอนกลางวัน รับหนังสือกงซุลเยอรมัน เป็นหนังสือไปรเวตขอที่บ้านนุชะอาหารทำที่ว่าการกงซุล กับร่างหนังสือตอบพระลังกา เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งมาด้วยฉะบับหนึ่ง แล้วจดหมายตอบท่านกรมท่าไปว่าด้วยกงซุลเยอรมันจะขอที่ ๆ นี้ เดิมได้มอบให้ท่านกรมท่า ทำโรงภาษีแต่ครั้งก่อนแล้ว จะยอมให้เขาหรือไม่ยอม กับหนังสือพระลังกาเห็นจะต้องทำใหม่ ด้วยพระนั้นจะไปกาญจนดิฐจะไปลังกาแต่คฤหัสถ์ กับว่าด้วยการที่ไม่มีผู้รับหนังสือนั้นดูไม่ชอบกลเลย ให้คิดผ่อนผันเสียใหม่ เวลา ๘ ทุ่มเศษ ออกไปพระที่นั่งอมรินทร พระอมรโมฬีเทศนาจีวรทาน แล้วสั่งพระนายศรีให้ไปพูดเรื่องที่ยุเกอตามสมเด็จเจ้าพระยาขอ กับถามพระยารองเมืองด้วยเรื่องที่จะให้กงซุลเยอรมัน คือที่หม่องซวยอิดเช่า

และที่พระยาราช พระยาราชานุชิต ที่ ๒ แห่งนี้ พระยารองเมืองว่า เจ้าของขายเสียแล้ว ให้ทำแผนที่มาดู เวลา ๕ ทุ่มลงไปลอยกระทง ๒ ยามกลับ

รับหนังสือตำรวจว่าด้วยจับคนลักทุ่น

วันพุธ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

จดหมายถึงคุณสรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยสั่งให้พระนายศรีไปพูดเรื่องที่ยเกอแล้ว แต่การที่จะโต้ตอบนั้นเธอจะเห็นความประการใดขอให้ทราบ ได้สั่งให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์คัดคอเรสป่อนเดนต์ไปให้ด้วยแล้ว แล้วมีถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง บอกเรื่องสั่งพระนายศรีและให้คัดหนังสือให้คุณสรวงศ์ แล้วลงไปตักบาตร์ แล้วไปอนันตสมาคมเลี้ยงพระแล้วพระลังกาเข้ามาลา ถวายผ้าไตรบริกขารพร้อมแล้ว ไปเปลื้องเครื่องพระแก้ว กลับเข้าทางประตูพรหม เวลาเที่ยงพระนายศรีไปพูดกับยเกอกลับมาบอกว่าไม่ยอม ด้วยพระยารองเมืองปักที่ให้เขาแล้ว แล้วว่าการเรื่องนี้ไปพูดกับกงซุลฝรั่งเศสตลอดแล้วไม่เป็นธุระ แล้วได้จดหมายถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง คุณสรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ตามที่พระนายศรีมาพูดแล้วให้พระนายศรีไปเล่าให้ฟัง แล้วจดหมายตอบคุณสรวงศ์อีกฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องส่งฟ้องมานั้น ว่าไปว่าให้ศาลอาชญานอกชำระเพราะศาลหลวงเป็นใหญ่ แต่ซึ่งลูกขุนปรึกษามาว่าไม่ชัด ด้วยไม่ยกความเดิมนั้นดูเป็นกลับโจทย์เป็นจำเลยไปให้ชำระเถิด รับหนังสือท่านกรมท่าตอบด้วยเรื่องที่กงซุลเยอรมันขอว่า ถ้าไม่ให้ก็ตอบไปว่า จะทำโรงภาษี กับเรื่องหนังสือพระลังกานั้นไม่มีใครรับ แล้วมีตอบไปฉะบับหนึ่งเรื่องว่าถ้าจะเอาไว้ก็จะตอบไป แต่เรื่องพระลังกานั้น ที่ใครจะไม่รับนั้น

ไม่ได้มีแต่คุณสุรวงศ์ ของที่จะตอบไปให้เป็นของหลวงก็ได้ เวลา ๕ ทุ่มลงไปลอยกะทง ๒ ยามกลับ แล้วรับหนังสือหมื่นวิชิตว่าด้วยทหารนั่งยามเมาเหล้าทำโทษตามกฎหมาย

วันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้าออกไปอมรินทร สดับปกรณ์พระบรมอัฐิ

รับหนังสือท่านกรมท่าว่าด้วยโรงสีบุเกอว่า ถ้าจะไม่ยอมก็ต้องห้ามเป็นคำขาดแล้วออกไปที่คอเวอนแมนต์นอก กับว่าคุณสุรวงศ์ไม่อยู่ไปปากน้ำกลับมาจะคัดหนังสือไปให้กับคนส่ง คอเรสปอนเดนต์ เรื่องนี้เข้ามาแล้ว พระยามหามนตรีจดจำนวนทหารที่จะไปเมืองภูเก็ตเปลี่ยนทหารเก่ากลับเข้ามา นายไพร่ ๖๑ คน กับรับฎีกาเจ้าในกรมสิทธิร้องด้วยเรื่องเลขให้พระศรีกาพัสมุดไปให้เจ้าพระยามหินทร

ออกขุนนาง พระยาพิพัฒลาพระยาจันทบุรีกลับออกไปเมือง แล้วพระนรินทรนำร่างตราที่จะให้พระอมรออกไปแจกตราความซอยเมืองภูเก็ตมาให้แก้

พระยาธรรมสารนิติ พระยากระสาปน์ พระยาเจริญ กลับมาแต่ปราจีณมาบอกให้ปลงศพพระยาปราจีณ พระยาจ่าแสนย์เอารีโปดความกับคำปฤกษาเรื่องฆ่าพระพลแสงมาให้ แล้วพระยารองเมืองทำแผนที่ที่หม่องซวยวาดเข้ามาให้ด้วย

กับเจ้าวัชรินทร เอากฎหมายทหารมหาดเล็กซึ่งตีพิมพ์แล้วเข้ามาให้ แล้วได้จดหมายถึงหมื่นวิชิต หมื่นสราภัย ส่งออกไปให้แจกทหารถ้าเหลือให้เก็บไว้สำหรับออฟฟิศ

แล้วรับจดหมายหมื่นสราภัยบอกเข้ามาด้วย ทหารมาทันเวลากินข้าววิวาทกับคนครัว ได้ตัดสินให้เลิกกันแล้ว แล้วส่งรีโปรตตรวจการครัวต่าง ๆ เข้ามา ๔ ฉะบับ

กับรับหนังสือพระวิสูตรสาครดิฐจะขอมาหาพูดความไปรเวตด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ให้เทวัญตอบไปให้มาพรุ่งนี้ กับวันนี้ได้จดหมายไปเรียกเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้มาหา

วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาบ่ายโมงเศษออกไปฟังเทศน์มหาชาติถึงกัณฑ์ชูชก พระนายศรีมาเล่าเรื่องที่ยุเกอ คุณสุรวงศ์เรียกไปพูดเปนการเสียดสีในพี่น้องกันเอง แล้วพระวิสูตรมาหาว่าอยากจะขอให้เรือหลวงเข้าอู่รับเหมาเปนลำ ๆ กับว่าได้ทราบข่าวว่า กงซุลอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน โปรตุเกศ สบถกันว่าถ้ามีราชการสิ่งใดเกี่ยวข้องจะช่วยกัน

แล้วเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาหาได้ไล่เลียงในความเห็นเรื่องที่ยุเกอเหลวไหล กับได้รับหนังสืออาลบาศเตอว่าได้พูดกับกงซุลเยอรมันเรื่องที่ตามที่ให้เทวัญไปพูด กงซุลว่าไม่สู้ยากได้นัก แต่กลัวจะไปตกเปนที่ของกงซุลอเมริกันและวิลันดา จึงได้พูดไว้เสียก่อน แล้วได้จดหมายตอบกงซุลเยอรมันไปฉะบับหนึ่ง ว่าอยากจะช่วยดอก แต่ที่นั้นคิดด้วยจะทำโรงภาษี เย็นกลับเข้าไปข้างในค่ำออกมาอีก

วันเสาร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยที่โรงสียุเกอนั้น ได้รับดระเศปอนเดนต์ที่ท่านกรมท่าคัดให้ไปแล้ว กับเรียกพระนายศรีไปถามเห็นว่า หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ลงวันเดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำนั้นยอมว่าซื้อที่ปลูกตึก ปลูกเรือน ได้เปนคำอนุญาตเสียแล้ว แต่เห็นความใน

หนังสือกงซุลฝรั่งเศสตอบวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ว่าแม้นไทยจะห้ามต้องใช้ทุนที่ขาด มีทางอยู่จึงได้ร่างหนังสือตอบเข้ามาฉะบับหนึ่ง

เวลาบ่ายโมงเศษออกไปอัมรินทรพิ่งเทศน์อริยสัจ แล้วจดหมายถึงมิสเตอร์อาลบาศเตอฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องที่กงซุลเยอรมันขออยากจะช่วยคอก แต่เป็นการจนใจต้องตอบหนังสือโดยการขัดข้อง แต่ในใจอยากจะเป็นไมตรีกับกงซุล ให้อาลบาศเตอบอกด้วย แล้วกลับเข้ามาจดหมายถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยคุณสุรวงศ์ร่างตอบเรื่องที่ยเกอเข้ามา ชอบกลอยู่ให้เธอตอบไป

แล้วมีไปถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าได้สั่งให้ท่านกรมท่ามีตอบไปตามที่ร่างเข้ามา กับจดหมายถึงพระยาพิพิธโภไคฉะบับหนึ่ง สั่งให้ส่งเงินเบี้ยหวัดข้างในเข้ามา กับให้เติมเงินที่เคยชักให้เสด็จยายแจกข้าหลวงเดิม ๒๐ ชั่งลงในเบี้ยหวัดเสด็จยายด้วย รวมเป็น ๑๗๐ ชั่ง กับเงินวังหน้าถ้าได้ลงมือเบี้ยหวัดวังหลวงให้ส่งขึ้นไป

วันอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาธรรมสารนิติทำเรื่องราวมาขอขุนราชพิทักษ์เป็นหลวงธรรมสาตร์ กับพระปรีชามาแต่ปราจิณเข้ามาหาด้วยได้รับหนังสือท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งว่า มีผู้มาลือว่า เมืองพนัศนิคม ฝนแล้งคนอดข้าวตายมากตั้งแต่เดือน ๑๑ มาจะขอเงินภาษีเป็ดเสร็จไปตั้งโรงเลี้ยงสัก ๑๐๐ ชั่งจะออกไปเอง กับว่ามีผู้จะเข้าเรี่ยไรมาก พระยานครเขื่อนขันธ์นำแผนที่กับรีไปคที่จะขุดคลอง แต่ปลายคลองพระโขนงที่พระยานครเขื่อนขันธ์เก่าขุดไว้ ไปปลายคลองบางพระ แขวงฉะเชิงเทรา ทางประมาณ ๙๐๐ เส้น กับพระยารัตนโกษาจดหมายค่าของส่งออกไปเอกซหิบิเชนฝรั่งเศสเข้ามาให้ว่าสิ้นเงิน ๗๑ ชั่งเศษ แต่ไม่ต้องเบิก ๒๕ ชั่งเศษ

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านร่างตราที่จะให้หลวงศักดิ์เสนีถือไปเมือง สุรินทร์ สังขะ ขุขัน กำชับหัวเมืองเขมรป่าดงด้วยเรื่องที่พระยานุภาพ บอกมาว่า พระยาราชเดชะตายวัดถาหนันโรคม ถ้าเข้ามาในเขตต์แดน ให้คอยจับตัว กับให้ออกไปชำระความปล้นด้วย แล้วเอาคำให้การ หลวงบริบาลบุรีรมย์ซึ่งกลับมาแต่เมืองเชียงใหม่มาให้ดู ได้ให้ไปเสนอ ท่านเสนาบดี หลวงพิชัยเสนานำหนังสือเจ้าพระยามหินทรมาให้ว่าด้วย ความเจ้าวัฒนาในกรมสิทธิ์ กับเจ้ากรมว่าด้วยเงินราชการเลขเจ้ากรม ว่าส่งถวายกรมสิทธิ์แล้ว แต่ไม่มีใบเสร็จจะขอสืบพะยาน เจ้าวัฒนา ไม่ให้สืบ กับเรื่องเลขทาสพ้นค่าตัว เจ้าวชิรินทรฟ้องเจ้าวัฒนา ส่งคำ ตัดสินเข้ามาให้ดู เห็นว่าจะสืบพะยานกับผู้ตายนั้นไม่ถูก ได้เขียนสั่ง ให้หลวงพิชัยเสนาเอาไปถวายสมเด็จกรมพระตรวจ แล้วพระยาโชฎึก ทำจดหมายยื่นว่าด้วยชำระความ ขุนเจนกระบวนหัดกล่าวโทษจมื่นไวย กระทำของไม่จริงมาให้ กับเซ็นใบส่งจ่ายเงินด้วยฉะบับหนึ่ง

วันจันทร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๕ โมงเศษออกไปอมรินทร เลี้ยงพระเจิมเงินแล้วแจกเบี้ย หวัด แล้วกลับเข้ามาแจกข้างใน แล้วกลับมาจดหมายถึงท่านกรมท่า ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยคนอดข้าวเมืองพนัศ ก็เป็นที่น่าสังเวช แต่ที่จะขอ เงินแผ่นดินไปตั้งโรงทานเลี้ยงนั้นเยี่ยงอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนก็ไม่เคย มี ถึงข้าวแพงมาก ๆ ก็ไม่ได้เลี้ยงหัวเมืองใด การต่อไปถ้าเป็นขึ้น พร้อม ๆ กันจะลำบาก ขออย่าให้เป็นการแผ่นดินและเป็นธรรมเนียมตั้ง เลี้ยงก่อนให้เป็นแต่การเรี่ยไรครั้งนี้จะให้เงินเรี่ยไรไป ๔๐ ชั่ง เพราะ

เป็นแต่การบอกเล่าเจ้าเมืองกรมการไม่ได้บอกเข้ามา เมื่อออกไปจัดการไม่พออย่างไรจึ่งค่อยคิดภายหลัง ก็เหมือนคอเวอนแมนต์เสาธุระเหมือนกัน

หมื่นวิชิตจดหมายเข้ามาว่าด้วยหมื่นสุรฤทธิ์มาฟ้องทหารเรื่องลักพาทาสแล้วจะมาขอรับตัวคนกลางไปให้ความเป็นเลิกแล้วแก่กัน กับรับหนังสือพระยาอัษฎงค์ส่งรูปเซอรอบินซันเคาวนาสิงคโปร์เข้ามาฉะบับหนึ่ง ได้ส่งให้พระยาภาษไปแปลเข้ามา

วันอังคารแรม ๗ ค่ำเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เที่ยงไปแจกเบี้ยหวัดข้างในแล้วออกไปแจกข้างหน้าเวลาบ่าย ๓ โมงกลับ รับหนังสือท่านกรมท่าส่งเข้ามา ๔ ฉะบับ เป็นหนังสือเมซัน ๒ ฉะบับ ว่าด้วยได้รับหนังสือเรื่องความจีนที่กรมท่าส่งไปได้ให้ราชทูตวิลันดาที่เมืองลอนดอนแล้ว อีกฉะบับหนึ่งว่ารับหนังสือเรื่องสุราลายเซ็นได้ให้คอเวอนแมนต์เมืองโปรตุเกศนีเซอแลนด์แล้ว อีก ๒ ฉะบับเป็นหนังสือมิสเตออับกากงซุลเมืองกัลกัตตาบอกด้วยกาพย์ออกไปถึงกับส่งม้า ๒๐ ที่ท่านกรมท่าสั่งออกไปเข้ามาฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งสำเนาหนังสือพระยาอัษฎงค์ว่าด้วยไปพบเซอรอบินซันและส่งรูปเข้ามาที่ท่านกรมท่าว่าเป็นคนอัธยาศัยดี กับท่านกรมท่าส่งต้นหนังสือมิสเตออับกามีมาถึงบอกด้วยรับรองกาพย์ด้วยอีกฉะบับหนึ่ง กับวันนี้ได้รับหนังสือกาพย์มีเข้ามาบอกด้วยไปถึงกัลกัตตาและเขารับรองและซื้อม้าอีกฉะบับหนึ่ง แล้วจดหมายถึงคุณสุรวงศ์ว่าด้วยพระยานครเขื่อนขันธ์ทำรีโปคกับแผนที่รายซึ่งจะขุดคลอง ตั้งแต่ปลายคลองพระโขนงออกไปถึงพรม

แดนเมืองฉะเชิงเทราและขุดตัดปลายคลองบางเหี้ย หรือปลายคลองศีร์ษะตะเข้มาทลุถึงคลองแสนแสบนั้นดีแล้ว ให้จัดการไปจะผ่อนจ่ายเงินให้

แล้วพระเทพผลูจดหมายบอกรายคนแหกฝ่าเรือนยิงกันมาให้ฉะบับหนึ่ง กับรับคำโทรเลขบอกด้วยวังหน้ากลับมาฉะบับหนึ่ง แล้วเข้าไปกินเข้า คุณแพมาพูดว่าท่านกรมท่าสั่งมาว่ามีลูกค้า ๑๑—๑๒ คน พากันไปหาพูดว่าได้ทราบข่าวว่าจะเปิดเข้าลูกค้าทั้งปวงขอให้ปิดไว้ก่อนด้วยเข้าที่ซื้อไว้ยังมาก ถ้าเปิดราคาเข้าก็คงจะตกลูกค้าขาดทุน จึงได้จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่ง ตามเรื่องที่ได้ปรึกษาพร้อมกันกับสมเด็จเจ้าพระยาแล้วว่าจะไม่ปิด ควรจะเอาปรึกษาลงราชกิจจาเสียก็คงจะสิ้นความหวาดหวั่น กับถามไปด้วยผัดไว้กับมิสเตอนอกซ์ว่าเดือน ๑๑ จะบอกเขาด้วยกำหนดเปิดเข้าปิดเข้านั้นได้มีไปแล้วหรือยังด้วย

วันพุธแรม ๘ ค่ำเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกรมท่า ๒ ฉะบับ ว่าเมื่อเช้านี้มีเรือใบอเมริกันให้เรือไฟห้างยอเนียวกัมปนีลากขึ้นไปทอดอยู่ที่หน้าโรงสียุเกอไม่แวะที่เจ้าท่า ได้มีหนังสือต่อว่ากงซุลฉะบับหนึ่ง ส่งสำเนามาด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องเปิดเข้ามีลูกค้ามาถามลงชื่อในหนังสือมา ๓๔ คน ส่งต้นหนังสือมาแล้วเธอได้ตอบไปว่าจะรอดูน้ำลดเสียก่อนจึงจะเปิดแล้วจะได้ลงราชกิจจา แต่ที่จะมีไปที่กงซุลอังกฤษนั้นขอรอไว้กลับแต่ปทุมเคียจึงจะตอบ ว่าจะไปวันนี้กลับพรุ่งนี้ แล้วได้จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่ง ว่าเรืออเมริกันที่รบต่อว่าไปนั้นดีแล้ว กับเรื่องปิดเข้านั้น คุณแพมาพูดอย่างหนึ่งผิดกับคำเธอพูดมาถ้าได้ตอบไปดังที่ว่านั้นก็ดีแล้ว แต่ให้รีบ

ลงราชกิจจาตอบหนังสือลูกค้าเสีย พระยาไชยสุรินทรเอาหนังสือรายที่อับคุลเซ็นมาให้ ฉะบับ เปนเรื่องราวอับคุลเซ็นขอจำนำฉะบับหนึ่งสัญญาฉะบับหนึ่งหนังสือกงซุลอังกฤษเมื่อใช้เงิน ๔๐ ชั่ง ฉะบับหนึ่ง หนังสือพระยาไชยสุรินทรกับพระยารองเมือง เมื่อใช้เงิน อับคุลเซ็น สัญญาจะไปฉะบับหนึ่ง วันนี้หลวงสิงหพ์ เข้ามาหากลับมาแต่เชียงใหม่นำหนังสือพระยาเทพ มาให้ ๓ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วยการจะให้ลาวทำป่าไม้ ฉะบับหนึ่งได้บอกเรื่องจะซ่อมสพานที่เมืองเชียงใหม่พัง ฉะบับหนึ่งขอของต่าง ๆ กับพระอินทรเทพมาหาเอาเรื่องราวคนที่ถูกยิงรายพระเทพผลูบอกมาให้ แล้วหลวงพิชัยเสนาเอาคำตัดสินเรื่องความหม่อมเจ้าวัฒนาหม่อมเจ้าวัชรินทรในกรรมสิทธิเรื่องสักทาสสมยอมกับคำเห็นสมเด็จกรมพระมาให้ ได้เขียนคำตัดสินไปใหม่แก้คำตัดสินเดิมลดเงินค่าปรับลงมาบ้างให้ไปใหม่ พระยาภาษเอาหนังสือพระยาอัษฎางค์ที่ให้ไปแปลมาให้ ส่งรูปเซอรอบินซันเข้ามากับขอรูปเราไปจะให้เซอรอบินซัน ได้จดหมายตอบส่งรูปแคบิเนตให้ไปรูปหนึ่ง รับหนังสืออาลบาศเตอว่าด้วยได้พบกับกงซุลเยอรมันได้พูดเรื่องที่เขาไม่เสียใจเลย แล้วได้จดหมายตอบหมื่นวิชิตให้บังคับนายบุนให้ส่งทาสให้หมื่นสุรฤทธิ

วันพฤหัสบดีแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

๑ บ่ายโมงเศษออกไปพระที่นั่งอัมรินทรแจกเบี้ยหวัด หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกพระยาเทพประชุน

๒ พระพิพิธเล่งค้าลูกขุนปรึกษาเรื่องความแขกผู้ร้าย ๓๖ คนปล้นกระบือฆ่านายตำบลตายคนหนึ่ง

๓ พระยาประภาเอาแยบเรือไฟที่จะสั่งมาให้ดูได้บอกไปว่าให้รอไว้ก่อน

๔ รับหนังสือท่านกรมท่า ว่าได้กลับมาถึงกรุงเทพฯ บ่าย ๕ โมง รับหนังสือกงซุลอเมริกันตอบยอมให้เรือถอยกลับ ละมาว่าเรือกลับมาแต่บ่าย ๓ โมงวานนี้แล้ว คัดสำเนาหนังสือกงซุลอเมริกันมาด้วย

๕ ได้มีตอบท่านกรมท่าไปฉะบับหนึ่ง ว่าที่เขายอมนี้เปนการดีนักจะได้เอาไว้เปนตัวอย่างต่อไป ให้ตอบขอบใจเขารัดเข้าไว้อีกชั้นหนึ่ง กับบอกเรื่องสั่งเงินรายที่จะตั้งโรงทานเมืองพนัสให้มารับที่พระยาพิพิธด้วย

๖ เมื่อก่อนรับหนังสือท่านกรมท่าได้จดหมายถึงพระยาพิพิธฉะบับหนึ่งสั่งให้จ่ายเงินให้ท่านกรมท่าเข้าเรี่ยรายตั้งโรงทานเลี้ยงคนอดเข้าเมืองพนัสเปนเงิน ๕๐ ชั่ง กับสั่งให้จ่ายทองคำข้างที่ที่ส่งคลังไว้นั้นให้พระยาไชยสุรินทรมาให้ด้วย

๗ สมเด็จกรมพระจดหมายขอขุนพร เปนสุนทรพิมล กับเดือนรายคืนประสิวมาศที่ขอไว้ กับส่งบัญชีเสื้อผ้าปูนบำเหน็จผู้จัดราชการเมืองภูเก็ตเข้ามาด้วย

๘ บัญชีเสื้อผ้านั้นที่ได้ตรายกเสียไม่ให้ ๆ แต่พวกจีนหัวหน้าแบ่งเปน ๓ ชั้น ๆ ที่ ๑ ที่ ๒ เสื้ออัดลัด ชั้นที่ ๓ เสื้อแพร

๙ สวดมนต์หล่อพระที่โรงหล่อแต่ไม่ได้ไป

วันศุกร์แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

๑ เวลาเช้า โมงไปหล่อพระที่โรงหล่อพระชันยาทูลกระหม่อมค้างอยู่องค์หนึ่ง พระคันธารราฐยืนจะเอาไปไว้ดุสิตนิเวศน์องค์หนึ่ง สูง ๒ ศอก ๒ นิ้ว พระประทานวัดนิเวศน์องค์หนึ่งหน้าตัก ๒๒ นิ้ว เวลา ๔ โมงกลับ

๒ ท่านกรมท่าเข้ามาหาเอาหนังสือกงซุลอังกฤษซึ่งมีขึ้นมาว่าด้วยเคาเวอนเมนต์อังกฤษจะขอตั้งไวซกงซุลมาให้ดูกับเตือนเรื่องความหม่องไปและชำระความค้างต่าง ๆ กับหนังสือฝรั่งเศสด้วยฉะบับหนึ่ง

แล้วไปออกขุนนางจมรินทร์แรกเบียหวัดด้วย บ่าย ๓ โมงเศษกลับขึ้นมา

เวลาบ่าย ๔ โมงแหม่มขรัคเลมาหา แล้วได้จดหมายถึงมิสเตออาลบาศเตอถามด้วยมิสเตอนอกซ์มีหนังสือขึ้นมาจะขอตั้งไวซกงซุลที่เมืองเชียงใหม่เห็นอย่างไรบ้าง พระยาเจริญมาหาได้ปรึกษาเรื่องกงซุลอังกฤษมีหนังสือขึ้นมากับเรื่องความมรดกขุนพินิตซึ่งเจ้าพระยามหินทรทำความเห็นเข้ามาด้วย แล้วได้จดหมายถึงคุณสรวงศ์ส่งเรื่องความขุนพินิตนี้กรไปให้ดู ให้ทำความเห็นเข้ามาด้วย การที่จะรักษาเกียรติยศและอำนาจที่จะตัดสินความต่อไป ค่ำได้รับจดหมายอาลบาศเตอตอบเรื่องความเชียงใหม่ จมื่นวิชิตจดหมายเข้ามาว่าด้วยหลวงสรสิทธิลาไปเยี่ยมบิดาป่วย แล้วจดหมายมาบอกขออยู่พยาบาล ส่งอาการมาด้วย

ย่ำค่ำแล้วออกไปมหาปราสาทสวดมนต์สมโภชพระเศวตรฉัตร พระสงฆ์ ๓๖ รูป แต่พระธรรมเจดีย์ผู้ให้ศีล พระโพธิวงศ์ผู้ขัดตำนานไม่มา พระธรรมเจดีย์ว่าไปสวดมนต์แซยิดบ้านท่านภูให้ปลัดมาแทน แต่พระที่เขาไปสวดแล้วกลับมามีอยู่หลายรูป คือพระมงคลเทพ พระอริยมุนี พระราชมุนีนั้นมาทัน ได้ความว่าสวดแต่เย็น แต่ที่ไม่มาให้พระมาแทนขี้เกียจเสีย การนี้ก็เป็นการใหญ่ไม่ควรจะขาด ได้ให้ถอดพระธรรมเจดีย์ลงเป็นพระเทพมุนีตามเดิม ถอดพระโพธิวงศ์ที่ไม่มาลงเป็นพระธรรมภาณพิลาศตามเดิมด้วย ให้คืนตาลปัตมาตั้งพระเทพโมฬี

เปนพระธรรมเจดีย์แทน ตั้งพระราชมุนีเปนพระโพธิวงศ์ ในเที่ยวนั้นพระที่ไปสวดมนต์บ้านท่านภูแล้วมาทันได้ให้รางวัลจีวรแพรองค์ละตัวด้วย เวลายามกลับเข้ามา

วันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๕ โมงเศษออกไปเลี้ยงพระที่ปราสาทเลี้ยงพระแล้ว ออกขุนนาง พราหมณ์อ่านฉันเวียนเทียนเจิมแล้ว กลับเข้ามา เวลาบ่ายโมงเศษแล้วไปออกอมรินทร์แจกเบี้ยหวัด กลับเข้ามาบ่าย ๒ โมง

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ตอบเรื่องความขุนพินิตนิกรและคืนคำตัดสินฎีกาเข้ามา

ท่านกรมท่าส่งคำแปลหนังสือกงซุลอังกฤษเรื่องขอตั้งไวซกงซุลเชียงใหม่ที่อาลบาศเตอแปลขึ้นมาความชัดขึ้นกับที่แปลมาแต่บ้านกงซุลอีกฉะบับหนึ่ง คำแปลหนังสือพิมพ์ฮ่องกงชื่อเดลิเปรศ ว่าด้วยบิคเข้า กับเมื่อเช้าได้จดหมายให้เงินวันเกิดท่านภูธราภัยครบ ๖๙ รอบ ปีละ ๒ ตำลึง เงิน ๖ ชั่ง ๑๘ ตำลึง แล้วให้เอาหีบเครื่องแต่งตัวไปให้ด้วย ค่ำได้รับหนังสือท่านภูตอบรับเงินฉะบับหนึ่ง รับหีบฉะบับหนึ่ง เวลาทุ่มเศษไปไพศาลสวดมนต์ เวลายามเศษกลับ กับได้เขียนหนังสือส่งเงินให้พระธรรมราชาปฏิสังขรณ์วัดศาลาปูน ๑๐ ชั่ง มอบถวายสมเด็จไปแล้ว

วันอาทิตย์แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๕ โมง ไปไพศาลทักษิณเลี้ยงพระแล้วตั้งพระอริยมุนีเปนพระเทพโมฬี อยู่จนเวียนเทียนแล้ว กลับเวลาบ่ายโมงเศษ ได้แวะดูนกยุงเผือกที่ปรอเฟซเซอเมืองฝรั่งเศสส่งมาให้หน่อยหนึ่ง กับวันนี้

เอามโหรีสำรับใหม่มาด้วย เวลาบ่าย ๔ โมงไปออกอนันตสมาคม แจกตราจุลจอมเกล้าวิเศษ ท. จ. ว. ๑ พระยาประภากรวงศ์ ท. จ. ๑ พระยามนตรีสุริยวงศ์ ท. จ. ๑ พระยาจ่าแสนย์ ท. จ. ๑ นายหนูบุตรพระยาราชานุชิต (จ่อง) ต. จ. ๑ นายนกยุง หลานพระยาฤทธิไกร (เสือ) ต. จ. ๑ นายรองสรรพวิไชย บุตรพระยาจ่าแสนย์ (คลิบ) ต. จ. ๑ รวม ๗ คน แล้วไปถวายบังคมพระบรมรูปแล้วจนบ่าย ๕ โมงเศษกลับ

เวลา ๒ ทุ่มเศษออกไปอนันตสมาคม สวดมนต์ พระวุฒิการเอาร่างหมายเรื่องพระไม่มาสวดมนต์ในการหลวงไม่ให้มีพระมาแทนต่อไป ให้ยกเอาเรื่องที่ถอดพระธรรมเจดีย์ พระโพธิวงศ์ขึ้นว่า กับพระวุฒิการแจ้งว่าขรัวผ่องนั้นไม่ได้ไปไหน แต่เมื่อรับฎีกาสังฆการีนิมนต์ไม่ได้ดูจึงมาไม่ทัน ได้สั่งให้ตีสังฆการีผู้วางฎีกา ๓๐ ด้วยพระขาดไม่ไปตาม เวลา ๔ ทุ่มเศษกลับเข้ามา

วันจันทร์แรม ๑๓ ค่ำเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๕ โมงเศษออกไปเลี้ยงพระที่อนันตสมาคม วังหน้าขึ้นมาลาจะไปเที่ยวเมืองจันทบุรีวันขึ้น ๒ ค่ำเดือนอ้าย อยู่จนเวียนเทียนแล้วบ่ายโมงเศษกลับเข้ามา

พระยาภาษเอาหนังสือแกรฮานที่มีมาถึงพระยาภาษมาให้ดูว่าด้วยการฝังศพมองซิเออเทียดและข่าวรูเซียเสียทัพและคิดตั้งค่ายย้อมขึ้นอย่างใหม่ขึ้นอีก กับเดือนเรื่องเงินและคำสั่งเอกซหิบิเชนฉะบับหนึ่ง กับหนังสืออีกฉะบับหนึ่ง ว่าได้รับคำสั่งในการเอกซหิบิเชนและส่งแผนที่มากับหนังสือมิสเตออบิกาบอกด้วยเรื่องกาพย์ฉะบับหนึ่ง กับหนังสือดอกเตอร์เอคิดีหมอกฎหมายเมืองเบอลินขอเป็นกงซุลสยามกับคำแปลด้วยแล้ว

แกพามิสเตอร์ลอร์ ซึ่งกลับมาแต่ลอนดอนมาหาเอารูปเขียนน้ำมันมาให้ ๓ แผ่นเป็นรูปหมาไล่นากขึ้นเขาน้ำตก ๑ แผ่น รูปกำปั่นจอดในแม่น้ำ ๑ แผ่น รูปคลองน้ำมีตึกบ้านเรือน ๑

แล้วสั่งให้ประหารชีวิตอ้ายขำผู้ร้ายฆ่าหลวงพล (แสง) กับอ้ายหล่ำ อ้ายบุญ อ้ายยา พวกเพื่อนเฆี่ยน ๖๐ ส่งคุก

กับหม่อมแคงเอารูปต่าง ๆ มาให้ แล้วพระศรีสมบัติพามองซิเออ อาลวนมาหาด้วย รับห้องเขียว

วันอังคารแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

บ่ายวันนี้ได้จดหมายถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ปรึกษาด้วยเรื่องอังกฤษขอตั้งไวซกงซุลที่เมืองเชียงใหม่ แต่สมเด็จเจ้าพระยาไม่อยู่การที่จะตอบคงจะต้องรอ แต่เธอจะเห็นการอย่างไร

แล้วลงไปช่วยจัดการแซยิดเสด็จยาย กับพระยานานาเอาบัญชีรายเดือนภาษีอากรในคลังสินค้ามาให้ด้วย อนึ่งพระอมรมาบอกว่าคุณสุรวงศ์เธอให้มาขอทหารไปสำหรับตัวพระอมรด้วย ได้สั่งให้ไป กับได้ให้เงินไปใช้สอยด้วยสิบชั่ง แล้วอ้ายตอรีไวซกงซุลอเมริกันมาหาว่าด้วยเรือไปสโบตบอกเรือเข้าเรือออกไม่มีข้อให้เตลิกราฟบอกด้วย

ค่ำออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกน้ำฝนต้นเข้ากรุงเก่าน้ำท่าสูงพ้นแท่นเต็มที่ ๘ นิ้วถึงวันนี้ใบบอกน้ำลดได้ ๙ นิ้ว ราคาเข้าเกวียนละ ๘ ตำลึง กับเมืองสุพรรณบอกด้วยฉะบับหนึ่ง อนึ่งหลวงภักดีณรงค์กับนายกล่ำบุตรลาไปตรวจทางเมืองโคราชทางอ้อมเขายาว พระนรินทรอ่านบอกพระยาราชวังสัน ข้าหลวงเมืองภูเก็ต ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วยซื้อฝิ่นและเข้าแพงฉะบับหนึ่งว่าตั้งแต่เดือน ๙ ถึงเดือน ๑๑ ทหาร

ที่ไปรักษาเมืองป่วยเป็นไข้ถึง ๕๐ คน · พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนครชัยศรีผู้ร้ายลักหมากถูกยิงตาย

วันนี้ตั้งขุนนาง ๗ คน เซ็นใบสั่งเงิน ๑ ฎีกา ๓ ฉะบับ

พระโทรเลขเอาหนังสือหมอสมิทมาให้ว่าเรือโปสโบตไม่มี ถ้ามีเรือกำปั่นเข้าออกแล้ว ขอให้มีเตลิกราฟบอกให้ทราบด้วยนั้น ได้สั่งให้บอกเขาตามขอ กับได้สั่งเงินให้ท่านเล็กทำบ้านอีก ๑๐๐ ชั่ง

วันพุธแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ให้ทองสรรพเพธไปทำเครื่องยศ ๒ แท่ง ที่ ๑๐ ที่ ๑๔

อนึ่งได้รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ตอบด้วยเรื่องอังกฤษขอตั้งไวซกงซุลที่เมืองเชียงใหม่ ว่าเมื่อเดิมจะไปทำสัญญาที่อินเดียก็ปรึกษาเคาน์ซิลตกลงแล้วจึงออกไปทำ การครั้งนี้ควรปรึกษาเจ้าพนักงานต่างประเทศกับเคาน์ซิล และผู้ไปทำสัญญา เมื่อเห็นประการใด สมเด็จเจ้าพระยากลับมาก็จะได้เป็นทางตริตรองต่อไป แต่ตัวเธอเองไม่ใช่กระทรวงพนักงานจะว่าไปก่อนไม่ได้ เธอเพ้อมากมายไป จึงได้จดหมายตอบเธอไปอีกฉะบับหนึ่ง ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือแกรฮานว่าด้วยรับหนังสือเรื่องให้เป็นผู้จัดการเอกซหิบิเชนและได้รับเงิน และเดือนเงินเดือนกับ ว่าด้วย หนังสือไปถึงคอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสเรื่องสุราได้ยินผู้ว่าการต่างประเทศแล้ว บอกมาว่าจะคัดกอบปีไปที่ว่าการค้าขายเทียวเมล์หลังจะตอบ กับกงซุลเยอรมันมีหนังสือขอมาหามาด้วยฉะบับหนึ่ง ได้บอกท่านกรมท่า เงินแกรฮานนั้นได้ร้องมาหลายหนแล้ว แกก็ไม่มีประโยชน์สั่งของเหมือนเมซัน โดยจะขึ้นให้บ้างเล็กน้อยก็ได้ แต่ลูกชายที่มา

รับการช่วยนั้น   ถ้าไม่ต้องให้เงินเดือนจะขึ้นให้ก็ได้   ถ้ามิไม่ควรขึ้น ถงชุลเยอรมันให้มาวันขึ้น ๔ ค่ำ

หมอจันดเล กลับมาแต่อเมริกามาหา

วันนี้ วันพระ ปิดทองพระปิดทองหนังสือ

